

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ВИШНЕВСЬКИЙ МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ

Допускається до захисту:

в.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики,
к.і.н., доцент

І.В. Богінська

« _____ » _____ 2021 р.

**ВПЛИВ КОНЦЕПЦІЇ «М'ЯКОЇ СИЛИ» НА ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ США ТА КНР**

Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Керівник:

Богінська І.В., доцент кафедри
міжнародних відносин і
зовнішньої політики, к.і.н.

Оцінка: _____ / _____ / _____

(бали/за шкалою ECTS/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____

(підпис)

Вінниця - 2021

АНОТАЦІЯ

Вишневецький М.М. Вплив концепції «м'якої сили» на зовнішню політику: порівняльний аналіз США та КНР. Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021.

У кваліфікаційній (бакалаврській) роботі розглянуто основи концепції «м'якої сили». Проаналізовано вплив м'якої сили на зовнішню політику США. Обгрунтовано «мирномий підйом» Китаю як втілення м'якої сили.

Ключові слова: концепція, «мяка сила», зовнішня політика, США, КНР.

58 с., 4 джерела.

Бібліограф.: 47 найменувань.

ABSTRACT

Vyshnevsky M.M. The impact of the concept of "soft power" on foreign policy: a comparative analysis of the United States and China. Specialty 291 "International relations, public communications and regional studies". Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2021.

In The Qualification Bachelor paper are considered the basics of the concept of "soft power. The influence of soft power on US foreign policy is analyzed. China's "peaceful rise" is justified as the embodiment of soft power.

Key words: concept, "soft power", foreign policy, USA, PRC.

58 p., 4 sources.

Bibliography.: 47 units.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНЦЕПЦІЇ «М'ЯКОЇ СИЛИ»	8
1.1 Оформлення концепції «м'якої сили» у теорії міжнародних відносин	8
1.2 Поняття «м'якої сили», її відмінності від «жорсткої», «гострої» та «розумної» сили	12
1.3 Інтерпретації «м'якої сили» в американській та китайській національних школах теорії міжнародних відносин	20
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ М'ЯКОЇ СИЛИ НА ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ США.....	26
2.1 Концепція «м'якої сили» в зовнішньополітичній стратегії США.....	26
2.2 Політика США щодо поширення демократії.....	28
2.3 Політика США у СОТ, МВФ, Світовому банку	32
РОЗДІЛ 3. «МИРНИЙ ПІДЙОМ» КИТАЮ ЯК ВТІЛЕННЯ М'ЯКОЇ СИЛИ	36
3.1 Концепт «м'якої сили» як значущий компонент зовнішньополітичної доктрини КНР.....	36
3.2 Один пояс, один шлях	40
3.3 Дипломатична підтримка КНР ініціатив у галузі глобальної охорони здоров'я та стійкового розвитку	46
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	53

ВСТУП

Актуальність дослідження. Початок третього десятиліття XXI ст. характеризується складною ситуацією, що склалася в системі світогосподарських зв'язків: пандемія COVID19 привела до істотного уповільнення економічної активності на планеті, розриву господарських зв'язків, закриття кордонів, припинення транспортного сполучення та туризму. Подібне розбалансування світової економіки, яке характеризується як радикальна невизначеність, з одного боку, завдає шкоди всім національним економікам, ускладнюючи довгострокове прогнозування розвитку, але в той же час, з іншого боку, робить можливим набуття низкою держав нових конкурентних переваг, модель розвитку яких виявилася найбільш пристосованою до швидкої реакції на пандемію і її наслідки. До числа таких країн, безперечно, відноситься Китай.

Коронавірус SARS-CoV2 (COVID19) спочатку виник в китайській провінції Хубей. КНР, таким чином, стала першою країною, яка відчула у собі його згубні економічні та соціальні наслідки. Однак система реагування на масові інфекційні захворювання в Китаї на сьогоднішній день виявилася однією з найефективніших у світі. Крім того, нездатність провідних розвинених країн спочатку в Європі, а потім в Північній Америці взяти пандемію COVID19 під контроль, нейтралізувавши її збиток для національних господарських систем, зумовила важкі репутаційні втрати США і ряду європейських країн, які перестали сприйматися в світі як держави, здатні диктувати свою технологічну, інтелектуальну, управлінську і культурну перевагу над іншими країнами.

Концепція «м'якої сили» (soft power), яка була покликана зміцнити геополітичні позиції країн Заходу (в першу чергу США) на міжнародній арені шляхом домінування західних ринкових цінностей і імперативів свободи і толерантності в умовах поширення COVID19 в глобальному світі, обернулася скептичним ставленням до колишніх світових лідерів. Замість

колишньої глобалізації, орієнтованої на США, посткоронавірусний світ може вступати в нову еру глобалізації, в центрі якої буде знаходитися Китай. Відповідно роль технологій та управлінських моделей, культури і цінностей китайського суспільства в якості інструментів «м'якої сили» буде збільшуватися в доступному для огляду майбутньому.

Метою роботи є комплексне дослідження впливу концепції «м'якої сили» на зовнішню політику: порівняльний аналіз США та КНР.

Для досягнення зазначеної мети потрібно вирішити наступні **завдання**:

- Навести характеристику оформлення концепції «м'якої сили» у теорії міжнародних відносин;
- розглянути поняття «м'якої сили», її відмінності від «жорсткої», «гострої» та «розумної» сили;
- визначити інтерпретації «м'якої сили» в американській та китайській національних школах теорії міжнародних відносин;
- описати концепцію «м'якої сили» в зовнішньополітичній стратегії США;
- дослідити політику США щодо поширення демократії;
- проаналізувати політику США у СОТ, МВФ, Світовому банку;
- обґрунтувати концепт «м'якої сили» як значущий компонент зовнішньополітичної доктрини КНР;
- виявити один пояс, один шлях;
- розглянути дипломатичну підтримку КНР ініціатив у галузі глобальної охорони здоров'я та стійкового розвитку.

Об'єктом дослідження є концепції «м'якої сили» у різних національних школах теорії міжнародних відносин.

Предметом дослідження є зовнішня політика США та КНР.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Звертаючись до історіографії даного дослідження нами було структуровано літературу на 3 групи.

До першої групи відносяться роботи в яких розкриваються питання поняття концепції «м'якої сили». Дослідженням даного питання займалися

такі вчені: Боголюбова Н. М. [1], Гуцал С. А [2], Дробот Г. [4], Зонова Т.В.[6], Іванов І. [8], Капітоненко М. [9].

До другої групи належать дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, які ґрунтовно займалися висвітленням проблем сучасного стану м'якої сили США та КНР: Bislev, A [27], Bu, L [28], Bull, H. [29], Cooper, Ramo J. [32], Egeberg, M.; Trondal, J. [34], Tenscher, Jens (Hg.), Viehrig H.[51] та ін.

Інтернет-джерела відносяться до третьої групи: Cooper, R. K [31], Cull N.J. [33], Fish, E. [35], Glassgold S. M. [36], Powell, C [47], Speech of the HR/VP [50].

Всі досліджувані джерела не розкривають всієї суті проблеми інформаційних війн між державами, тому перед нами стоїть завдання в повному обсязі проаналізувати та систематизувати досліджувану тему.

Характеристика джерельної бази дослідження. В процесі дослідження було проаналізовано різноманітне коло джерел, що дозволило комплексно розглянути обрану тему. Інформаційною базою роботи слугували міжнародні конвенції, договори та нормативні документи міжнародних організацій, публікації вітчизняних і зарубіжних дослідників, матеріали міжнародних конференцій, глобальної інформаційної мережі Інтернет.

Методи дослідження: історичний метод, порівняння, системний метод, методи аналізу та синтезу, узагальнення, зокрема аналіз джерел, літератури, що стало основою роботи, сформулювало розуміння теми.

Наукова новизна дослідження полягає в спробі здійснити комплексне дослідження впливу концепції «м'якої сили» на зовнішню політику: порівняльний аналіз зовнішньої політики США та КНР.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що отримані результати вносять значний вклад в теоретичну базу досліджень концепції «м'якої сили», розкриваючи за допомогою зарубіжних і вітчизняних напрацювань основні компоненти концепції (такі, як: ресурси,

інструменти, механізм реалізації, оцінки ефективності застосування «м'якої сили»). Теоретичний розвиток концепції дозволить міжнародним акторам ефективніше використовувати інструменти «м'якої сили» в своїй зовнішньополітичній діяльності.

Отримані автором результати можуть бути використані в навчальному процесі в системі вищої освіти, зокрема при розробці нових навчальних курсів, присвячених теорії і практиці сучасних міжнародних відносин, зовнішньої політики сучасного Китаю і США.

Структура роботи. Кваліфікаційна (бакалаврська) робота побудована в чіткій логічній послідовності до поставленої мети та завдань. А саме складається зі вступу, 3 розділів (дев'яти підрозділів), висновків та списку використаних джерел і літератури.

У вступі обґрунтовується вибір теми, її актуальність, мета і завдання, які ставить перед собою дослідник, об'єкт та предмет дослідження, методи, за допомогою яких здійснювалося дослідження, описується структура роботи, джерельна база та наукова новизна дослідження. Перший розділ наукової роботи присвячений розгляду основ концепції «м'якої сили». У другому розділі йдеться про вплив м'якої сили на зовнішню політику США. Третій розділ присвячено «мирному підйому» Китаю як втілення м'якої сили. Висновки містять теоретичні результати та перспективні напрями подальшого дослідження проблеми.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНЦЕПЦІЇ «М'ЯКОЇ СИЛИ»

1.1. Оформлення концепції «м'якої сили» у теорії міжнародних відносин

Дж. Най у своїй останній книзі «Майбутнє влади» прямо стверджує, що «м'яка сила» є швидше дескриптивною, ніж нормативною концепцією [42, р. 81]. Як і будь-яка інша сила, «м'яка сила», за твердженням Дж. Ная, може використовуватися як на благо, так і на зло. Гітлерівська Німеччина, наприклад, теж мала «м'яку силу». Не заперечуючи привабливості зла (зло часто може бути навіть більш привабливим добра), слід все ж обережно ставитися до виключної дескриптивної «м'якої сили». Додання наукової концепції виключно дескриптивних характеристик підвищує її об'єктивність (науковий статус), а отже, і привабливість. Однак навіть поверхневий аналіз «м'якої сили» дозволяє виявити нормативний зміст даної концепції.

Ресурсами «м'якої сили», згідно з Дж. Наєм, є «культура (якщо вона приваблива для інших), політичні цінності (якщо держава дотримується їх в своїй внутрішній і зовнішній політиці) і зовнішня політика (якщо вона сприймається як легітимна іншими державами і має моральний авторитет)» [42, р. 84]. Нормативність «м'якої сили» полягає в її моральній складовій. Два з трьох ресурсів «м'якої сили» безпосередньо пов'язані з мораллю. Необхідність дотримуватися проголошуваних цінностей у внутрішній і зовнішній політиці тотожна моральній максимі про те, що:

- справи не повинні розходитися зі словами;
- найпереконливіша проповідь не в слові, а в справі;
- не можна вимагати від інших того, що не виконуєш сам, і т.д.

Про моральну складову третього ресурсу «м'якої сили» - зовнішньої політики Дж. Най пише прямо. Крім ресурсів, «м'яка сила» залежить також від поведінки акторів. Вона проявляється в наступних формах поведінки: створення привабливого образу, переконання, визначення порядку денного

[42, р. 90-94]. Створення привабливого образу залежить також від того, наскільки суб'єкт «м'якої сили» схожий на її об'єкт (нам подобається те, що схоже на нас). Крім того, привабливість суб'єкта сили визначається наявністю / відсутністю у нього таких характеристик: доброти (benignity), компетентності та краси (харизми). Добрий актор викликає симпатію, довіру, впевненість. Компетентність актора показує, наскільки добре він уміє щось робити. У разі наявності високої компетентності в певних сферах діяльності актор викликає повагу, захоплення, бажання наслідувати. Краса і харизма в інтерпретації Ная полягає в міру відповідності актора ідеалам, цінностям. Краса надихає і приваблює.

Доброта, уміння і краса – цінності, які прагнуть швидше до полюса блага, ніж зла. У концепції «м'якої сили» можна виявити також ліберальний зміст. Якщо погодитися з думкою Дж. Ная, що найбільшим об'ємом «м'якої сили» в світі володіють США, то виходячи з тези про необхідність деякої міри тотожності між суб'єктом і об'єктом «м'якої влади» слід припустити, що більша частина світу в певній мірі схожа на США, тобто розділяє їх цінності – свободу (лібералізм), приватну власність (ринкову економіку) і прагнення до щастя.

Концепція «м'якої сили» пов'язана з США не тільки через суб'єктно-об'єктні відносини, в яких вона реалізується, а й генетично. Утилітарне завдання популяризації концепції «м'якої сили» полягала в подоланні в американському академічному співтоваристві очікувань швидкого заходу США [18]. Очікування занепаду гегемонії США стало наростати в американському академічному і громадянському суспільстві з 1970-х рр. У 1971 р президент Ніксон скасував прив'язку долара до золота через високу внутрішню інфляцію і дефіцит зовнішньоторговельного балансу. Песимістичним настроєм в США в цей час сприяло також фактична поразка у В'єтнамі, звідки американські війська були виведені в 1973 р. Водночас трапилась світова нафтова криза і болісно відбилася на американській економіці. До 1980-их рр. США з найбільшого в світі кредитора

перетворилися в боржника, а частка США у світовому ВВП скоротилася за 30 років з 33% в 1950 р до 23% в 1980 р. Частка Сполучених Штатів у світових золотовалютних запасах знизилася за цей же час з 50 до 9 %. До кінця 1980-х рр. опитування громадської думки в США показували: половина американців була впевнена, що їхня країна знаходиться в стані занепаду [8]. Багато дослідників в цей час вважали, що США приречені повторити долю Британської імперії.

У цих умовах в 1990 р Дж. Най публікує книгу «Bound to Lead: The changing nature of American power», в якій критикує тезу про занепад гегемонії США. Най стверджує, що Америка не повторить долю Великобританії: США, на відміну від Великобританії, домінують в світі не тільки по «жорсткій», а й по «м'якій силі». В умовах складної взаємозалежності, якої стали характеризуватися відносини між розвиненими державами в 1970-1980 рр., управляти і домагатися результатів у світовій політиці можна було, на думку Ная, саме за допомогою «м'якої сили». У цьому ж 1990 р Най представив докладний аналіз концепції «м'якої сили» в однойменній статті [1]. «М'яка сила» називається в ній «кооптивною силою». З її допомогою «держава структурує ситуацію таким чином, що інші держави формують переваги і визначають свої інтереси відповідно до інтересів країни-джерела цієї сили. Ресурсами «м'якої сили» є культурна та ідеологічна привабливість, а також правила і інститути міжнародних режимів»[16].

Конкуруючою концепцією влади, яка також ставила під сумнів тезу про швидкий і неминучий захід гегемонії США, була концепція структурної влади, що пропагується в кінці 1980-х рр. С. Стрендж [39]. Однак структурна влада не набула популярності серед політиків. Можливо, причина полягає в більш вираженій академічності поняття структурної влади у порівнянні з «м'якою силою». Академічним еквівалентом «м'якої сили» є «третій вимір» влади, певне С. Люксом як здатність формувати переваги і цінності інших акторів [13]. Однак ідеї С. Люкса стали затребувані в політичній практиці США, а потім і інших держав тільки в формулюваннях Дж. Ная. З одного

боку, ці формулювання були простіше і більш запам'ятовуються, з іншого боку, Дж. Най добре відомий не тільки в академічних, а й в політичних колах США, що дозволило йому донести концепцію «м'якої сили» до політичних функціонерів.

Нові широкі можливості для «м'якої сили» відкрили події кінця 1980 - початку 1990-х років. Зокрема, цьому сприяв розпад світової комуністичної системи і закінчення жорсткої ідеологічної конкуренції двох блоків. У сучасному світі, не розділеному більш так жорстко між протидіючими ідеологіями, знайшлося місце для використання інструментів «м'якої сили» в конкуренції між державами і регіональними проектами. Звичайно, не можна скидати з рахунку посилення радикальних ідеологій, включаючи ісламізм, які кинули виклик пануючій ліберальній ідеології, але в цілому світ сьогодні ідеологічно набагато більш гомогенний, ніж раніше. Проте використання в ньому «м'якої сили» відбувається не менш інтенсивно, ніж у попередні, ідеологічні часи, і США, без сумніву, є в цій сфері лідером.

Отже, «м'яку силу» можна умовно розділити на дві складові. Першу таку складову ми визначили як пасивну «м'яку силу», деякі властивості, іманентні даній країні, існуючі просто тому, що вони є. Пасивна «м'яка сила» характеризує привабливість держави апріорі, в ситуації, коли ніяких спеціальних зусиль для того, щоб «сподобатися» іншим, держава не робить.

Друга складова «м'якої сили» – це «діяльна» «м'яка сила». Вона проявляється, коли країна-актор намагається донести до об'єкта впливу свої переваги і сформувати в його суспільстві і політичному середовищі (через економічну, культурну, релігійну та інші сфери діяльності) вигідну для себе ціннісну позицію або позицію з того чи іншого міжнародного питання. Такого роду віз-дію (пропаганда) може містити в собі не тільки реальні (такі, якими вони є), але і ідеальні (такі, якими їх повинен побачити об'єкт) складові, цілком в дусі соціалістичного реалізму.

На прикладі США з самого початку 1990-х років можна було спостерігати колосальну роль пасивної «м'якої сили». Після розпаду

Радянського Союзу і світової соціалістичної системи багато транзитивні (перехідні від соціалістичної до інших моделях державного устрою) країни самі звернули свій погляд до США як до давнього і головного захисника цінностей, які Фукуяма означив як ліберальна демократія. Примітно, що серед цих країн були не тільки малі держави, а й колишній опонент останньої наддержави по біполярному протистоянні - Росія.

У той же час не можна сказати, що привабливість США обмежувалася тільки ідеологічною складовою. Багатьох людей, в тому числі і молодих початківців політиків, приваблювала американська культура, побут населення, порівняно високий рівень доходів і широкі професійні можливості. Навіть велика кількість товарів народного споживання і першість США (нарівні з Японією) в комп'ютерних технологіях в багатьох випадках зробили цю країну свого роду метою, до якої повинні були прагнути і інші уряди.

Таким чином, «м'яка сила» має нормативний зміст, який складається в посилах на мораль, доброту, компетентність, красу, лібералізм, приватну власність.

1.2. Поняття «м'якої сили», її відмінності від «жорсткої», «гострої» та «розумної» сили

У широке наукове вживання термін «м'яка сила» ввів американський вчений Дж. Най на початку 1990-х років після падіння Берлінської стіни, коли радянська ідеологія втратила свою привабливість і конкурентоспроможність. Власне силу, яка в науці про міжнародні відносини традиційно представляла собою досить абстрактну і важко піддається обчисленню змінну, Дж. Най визначив як «можливість робити що-небудь і контролювати інших, або примушувати їх робити те, що без примусу вони б не зробили» [42, р. 28]. А оскільки завдання «контролювати і примушувати» передбачає володіння специфічними ресурсами - армією, грошима, то в

міжнародній політиці сила здавна розглядалася як похідна від контролю над населенням, територією, ресурсами, транспортними комунікаціями і ін.

У цьому контексті важливо звернути увагу на те, що у відносинах між народами держава поступово втрачала свою монополію над зовнішніми зв'язками. Діалог між країнами хоч і продовжував ґрунтуватися на проблематиці війни і миру, виключної сфери відповідальності держави, проте зв'язки між народами все частіше шикувалися в форматі співпраці недержавних суб'єктів і поза владних інститутів. Активно розвивалися торгово-економічні, культурні, освітні контакти, транспорт, туризм та ін. Навіть ідеологічні аспекти міжнародних відносин та питання привабливості тієї чи іншої моделі розвитку вже не монополізували виключно державною політикою, а все частіше переходили до компетенції публічної політики, тобто діалогу між громадянами та неурядовими організаціями (тенденція останніх десятиліть).

Зазначене аж ніяк не означає, що держава зникла й не має першорядної ролі в міжнародних відносинах. Навпаки, держава зберегла своє значення і вплив. Однак якщо спочатку міжнародні відносини характеризувалися виключно форматом міждержавних відносин, то потім політика держав стала вибирати об'єктом свого впливу, поряд з власне державами, зарубіжні народи і еліти, окремі групи інтересів усередині зарубіжних товариств. У нових умовах постало питання про ефективність зовнішньої політики і, отже, про більш точні методи характеристики сили держави, чому Дж. Най і приділив особливу увагу в своїх роботах. В результаті американський дослідник прийшов до розділення двох основних проявів сили: «жорсткої» і «м'якої». Надалі ми будемо використовувати в статті саме таке розуміння природи сили, хоча існують і інші погляди на співвідношення економічної могутності, «жорсткої» і «м'якої» сили [2, с. 106]. У той же час для теми, обговорюваної в статті, концепція Дж. Ная підходить краще.

До «жорсткої сили» буде ставитися все, що стосується інструментів примусу в міжнародній політиці, коли одна держава змушує іншу (вказує

іншому), що потрібно робити. Як приклади можна привести випадки застосування військової сили, загрози її застосування, різного роду торгово-економічні санкції, обмеження на переміщення окремих осіб і деякі інші заходи примусу.

Що стосується «м'якої сили», то варіативність її проявів виявляється більш широкою. Так, до «м'якої сили» можна віднести і привабливість країни в цілому (її ідеології, культури, життєвого укладу людей, традицій, історії), і її конкретні досягнення (наприклад, товари широкого вжитку, науково-технічні прориви та ін.), А також конкретні зовнішньополітичні кроки, спрямовані на формування її сприятливого іміджу в країнах присутності. Як видно з наведених прикладів, якщо «жорстка сила» характеризується прямим впливом на об'єкт, то «м'яка сила» - швидше за непрямым (хоча простір для активних дій, як і раніше зберігається). Підсумком впливу «м'якої сили» стає не примус, а формування бажання з боку суб'єкта робити те, чого бажає актор, що проектує «м'яку силу», або ж некритично підтримувати дії актора на міжнародній арені.

З наведених міркувань можна зробити висновок про одне з головних відмінностей між «жорсткою» і «м'якою» силою, яка полягає в часі, необхідному для досягнення конкретного результату. Так, очевидно, що інструменти «жорсткої сили» застосовуються «на вимогу», в певний відрізок часу - але і призводять, як правило, до короткострокових результатів. Іншими словами, «жорстка сила» ефективна в короткостроковій перспективі, однак, досягнувши мети, держава буде поставлено перед необхідністю утримання завойованих позицій, і не виключено, що одні лише інструменти «жорсткої сили» можуть виявитися недостатніми для досягнення позитивного результату. Досить імовірно, що витрати на подальше застосування інструментів «жорсткої сили» виявляться несумісними з очікуваними політичними вигодами.

Навпаки, «м'яка сила» орієнтована на поступове і довгострокове залучення об'єкта в зону свого впливу, при цьому її інструменти не можуть

бути застосовані оперативно. «М'яка сила» генерується і проектується роками і десятиліттями, і дає результат в якомусь невизначеному майбутньому. Гарантії результату використання інструментів «м'якої сили» нижче, ніж в попередньому випадку, однак в разі успіху вони носять довгостроковий характер. Причиною цього є той факт, що «м'який» вплив ґрунтується не на примусі, що викликає відторгнення, а на власних, вже змінених (на користь актора) поглядах об'єкта «м'якої сили».

Істотний вплив на інструменти «м'якої сили» надав і науково-технічний прогрес. Вагомий внесок у можливості держав по поширенню свого впливу внесло розвиток радіо і телебачення, а в кінці ХХ - початку ХХІ ст. - Інтернету і мобільних мереж. Стала доступна не тільки інформація про ту чи іншу країну і її привабливості, а й нові інструменти державної пропаганди, спрямованої, в тому числі, і на зовнішню (не державну) аудиторію.

Цілком очікувано, що в цих умовах США не вважали за потрібне активізувати зовнішню політику в контексті «м'якої сили». Більш того, незважаючи на попередження Дж. Ная та інших вчених, які розмірковували поза категорії «м'якої сили», про небезпеку політики «жорсткої сили» в новому постбіполярному міжнародному середовищі, керівництво США продовжило віддавати перевагу саме жорстким інструментам зовнішньої політики.

Ситуація почала повільно і поступово змінюватися після терористичних актів 11 вересня 2001 року і оголошеної війни з тероризмом, а також послідованих військових операцій в Афганістані та Іраку. У перші роки після цих подій американська влада все ще дотримувалися думки, що «жорстка сила» як і раніше є найбільш ефективним засобом протистояння терористичній загрозі. Так, відповідаючи на питання журналіста про «м'яку силу», міністр оборони США Д. Рамсфелд заявив, що поняття не має, що це означає [43]. По всій видимості, для Рамсфелда і інших неоконсерваторів «м'яка сила» означала заміну надійної «жорсткої сили» проханнями і домовленостями. Що стосується ситуації з тероризмом віце-президент США

Д. Чейні зазначив, що з такими людьми не можна діяти ні методами залякування, ні методами дипломатії, і що єдиним можливим результатом конфлікту з ними має бути їх повне винищення [47].

Разом з тим, починаючи з другого терміну президента Дж. Буша, влади США стали публічно підтримувати ідею «м'якої сили» як основи зовнішньої політики країни. У той період вона розумілася адміністрацією США досить вузько: і Д. Рамсфелд, і держсекретар США К. Райс в основу політики «м'якої сили» ставили ідеї поширення демократії і свободи, істотно обмежуючи її зміст [Ibid]. Необхідність посилити фінансування «м'якої сили» зазначив в листопаді 2007 р і новий міністр оборони США Р. Гейтс, підкресливши, що бюджет Державного департаменту на той момент складав менше, ніж витрати Пентагону на охорону здоров'я [Gates, 2007].

Чи не втратила свою актуальність концепція «м'якої сили» і в роки президентства Б. Обама. На офіційному рівні США все більше ведуть свою позицію від силових методів вирішення конфліктів, уникають участі у військових операціях (тут дуже показова відмова Обама в 2013 р від вторгнення в Сирію), згубних для міжнародного авторитету країни, і роблять акцент на дипломатичних засобах.

Концепт «гострої сили» вже досить активно використовується дослідниками та журналістами з різних країн, хоча основний обсяг повідомлень і аналітики з проблеми «гострої сили» все ж виходить від США або від інститутів і установ, що фінансувалися американськими організаціями. Наприклад, угорський дослідний інститут Political Capital за участю Національного фонду в підтримку демократії реалізував проект по вивченню застосування Росією інструментів «м'якої» і «гострої» сили в Чехії, Словаччині та Угорщині, створивши тематичний веб-сайт [15].

Багато дослідників нового феномена звертають увагу на окремі аспекти застосування «гострої сили», концентруючись переважно на аналізі дій КНР і Російської Федерації. Наприклад, Кім Те Хван з Корейської національної дипломатичної академії порівнює практику використання «гострої сили»

Китаєм і Росією [16]. Починаючи з порівняння трансльованих метанаративів, об'єднаних протидією західному лібералізму і схожими поглядами на сучасну геополітичну ситуацію, автор також аналізує використовувані засоби в таких сферах, як ЗМІ, культура і політика. При цьому він зазначає відносно слабку інституалізацію російського впливу в культурній сфері і відсутність такого серйозного ресурсу впливу, як діаспора за кордоном.

Дійсно, якщо намагатися розмежувати «м'яку» і «гостру» силу на підставі того, що перша заснована на істині і відкритості, а друга - на обмані і селективній подачі інформації, то при подібній оцінці виникає серйозна проблема об'єктивності. Виявлення спроб направляти дискусії з окремих питань в певне русло, викриття непрозорих і сумнівних засобів впливу на публічний порядок і беручі участь в її формуванні інститути і структури не завжди є простим завданням. Насправді з'являється ризик використання спрощеного підходу, в рамках якого вся інформація, що виходить від автократії і пов'язаних з ними джерел, в тому числі в рамках публічної дипломатії, сприймається як свідомо перекручена в силу того, що поява об'єктивної інформації в неконкурентнім інформаційнім середовищі, що контролюється державою, представляється апріорі неможливим. У цій ситуації заклик Дж. Ная не блокувати вживаються в рамках політики «м'якої сили» ініціативи на тій підставі, що автократії часто скочуються до використання маніпулятивних тактик, може залишитися не почутим. Таким чином, активне використання концепту «гострої сили» створює ще одну лінію поділу, сприяючи загострення інформаційної війни.

Практика соціально-політичних процесів останнього десятиліття викликає потребу в теоретичному осмисленні і емпіричних узагальненнях феноменів, пов'язаних з функціонуванням і еволюцією політичної влади. Особливе місце в цьому ряду займає концепція «розумної сили» (smart power) як процес обґрунтування певних дій в конкретних політичних умовах. Основою даного феномена, поступово переростає в політичну стратегію, якої вже активно користуються цілий ряд країн, виступає уявлення про те, що

сучасне мистецтво державного управління і політичної комунікації полягає в з'єднанні двох типів влади - «жорсткої» (hardpower) і «м'якої» (soft power) сили. «Жорстка» сила інтерпретується як сила примусового порядку, а «м'яка» трактується як влада, яка приваблює такі інструменти, які сприймаються суб'єктами як результати їх власного усвідомленого вибору. До появи цього поняття «м'яка сила» рідко вживалася без згадки про «жорстку» силу, «розумна» ж сила об'єднала ці поняття. Крім того, прикметник «розумний» набуло широкої популярності в маркетингу, рекламі і засобах масової інформації.

Дж. Най прийшов до висновку, що «золота середина» між «жорсткою» і «м'якою» силою полягає в тому, щоб не застосовувати в залежності від ситуації або одне, або інше, а вміло оперувати обома силами. Умілий баланс застосування «жорсткої» і «м'якої» сил полягає в тому, щоб не допустити надмірного захоплення використанням жорстких заходів, підкріплюючи їх м'якими засобами. У цьому сенсі ідеальним балансом служить недопущення абсолютизації жодної з цих категорій, щоб, з одного боку, не породжувати на міжнародній арені для себе нових ворогів, а з іншого - залучати на свій бік інших зацікавлених акторів.

По суті «smart power» - це синонім правильної, дієвої, зразкової політики. «Розумна» сила виступає «парасольковим» поняттям для різних смислів, що обумовлює його зростаючу популярність.

Адміністрація США давно взяла на озброєння «розумну силу», оскільки вона, за словами Х. Клінтон, повинна включати дипломатичні, економічні, військові, політичні, правові та культурні інструменти зовнішньої політики - їх застосування в залежності від ситуації, а краще - їх комбінації. Однак варто зазначити, що на сьогоднішній день явних доказів роботи «американського» варіанту «smart power» поки немає, незважаючи на спроби Б. Обама проводити дійсно розумну зовнішню політику, балансує між «м'якою» та «жорсткою» силою, наприклад у відносинах з Росією, «провисання» в питаннях, що стосуються Ірану, КНДР або української кризи.

Говорячи про Китай і його «розумну силу», хочеться відзначити, що сам термін «smart power» в перекладі китайською інтерпретується як «мудра сила». Це пов'язано з тим, що дана концепція черпає свої принципи з вчення Конфуція, яке свого часу висловив Ден Сяопін в сучасному його розумінні. Воно включає розмірений аналіз і розгляд сучасних подій, захист своєї позиції, відхід від прагнення бути в усьому першим, боротьбу за досягнення та інше. Таким чином, головною складовою «мудрої сили» Китаю є все-таки м'який підхід в проведенні зовнішньої політики. Однак подібне слідування «м'якій силі» у Китаю підкріплюється значними економічними і військовими потужностями, які необхідні як би за замовчуванням. Але недоліком китайської «мудрої сили» можна назвати те, що вона більше спрямована на себе: принципи Ден Сяопіна - це перш за все заклик до свого народу, як ставити себе перед світовою спільнотою. Конкретних же ідей, як залучити на свою сторону інших сильних акторів, які не дивилися б на КНР трохи зверхньо, не дивлячись на його зростаючі економічні показники, у китайського керівництва поки спостерігати не доводиться.

Здійснення «розумної сили» в сучасному політичному процесі стає можливим лише при використанні нових сучасних механізмів, наприклад, одними з базових елементів можуть стати телекомунікаційні та інноваційні технології, що застосовуються в різних сферах суспільного життя. Однак використання цих технологій в політичних стратегіях, що розробляються владою, має спиратися на теоретико-емпіричним узагальненні можливих наслідків такої політики. Це означає, що вони можуть бути каталізатором певних проблем і суперечливих тенденцій, зокрема в процесах, пов'язаних з легітимацією політичної влади, оскільки екстериторіальність іноді забезпечує цим технологіям інституційну непідконтрольність і непередбачуваність. Тому влада в сучасному суспільстві вже не може базуватися на традиційних механізмах і технологіях. Існування політичної влади сьогодні залежить від того, наскільки її легітимація когнітивно пов'язана з сучасними інформаційними технологіями.

Поява такого феномена, як «розумна сила», відображає об'єктивні зміни у вивченні світової політики, які пов'язані з конструктивістською картиною світу, що знаходить все більше прикладів в політичній практиці. Зараз вже можна сміливо заявити про те, що концепція не тільки активно досліджується інтелектуальними спільнотами держав, що претендують на лідерство в світовій політичній системі, а й активно використовується.

На сьогоднішній день концепції «розумної» сили належить значна роль в дослідженні світової політичної динаміки і прогнозуванні можливих змін політичної взаємодії. Сучасне розуміння «розумної сили» розглядається як процес еволюції початкової концепції (поєднання різних інструментів внутрішньої і зовнішньої політики в плані впливу на міжнародну громадську та експертну свідомість), в якій росте значимість її інтелектуальної складової.

Таким чином, активна, діяльна «м'яка сила», недолік якої в 1990-і роки був очевидний, у другій половині 2000-х років отримала підтримку на найвищому рівні.

1.3. Інтерпретації «м'якої сили» в американській та китайській національних школах теорії міжнародних відносин

Сьогодні світова система міжнародних відносин переживає не найкращі часи. Протиріччя, перш за все між Заходом і Росією, досягли найвищого напруження після періоду так званої «холодної війни». Наші «партнери» на Заході нагнітають страх у своїх країнах, готуються до третьої світової війни, яку, звичайно ж, на їхню думку, розв'яже Росія. Наче й не було бомбардувань Югославії, насильницького повалення режимів на Близькому Сході. Результат цієї «миротворчості» - тисячі убитих і поранених, мільйони біженців, небувала за масштабами міграційна криза в Європі. Ця криза посилює суперечності, що накопичилися в об'єднаній Європі за весь час її існування. Ці протиріччя і в політиці, і в економіці, в

інших сферах привели до виходу з Євросоюзу Великобританії, про вихід з ЄС заговорили в інших країнах Європи. І це все на тлі повного підпорядкування диктату США. Американці в основному «пряником», хоча іноді і економічним «батоном» (історія з концерном «Volkswagen»), впливають на сучасну політику Європи. Це, так звана політика «м'якої сили», яку американці практикують тривалий час.

Сьогодні «м'яка сила» - це атрибут політики розвинених держав світу. За останні десятиліття різні держави по-різному намагалися реалізувати свій потенціал «м'якої сили» в зовнішній політиці, що дозволяє говорити про існування кількох різних стратегій її використання. Розглянемо стратегії основних акторів міжнародних відносин, що використовують в тій чи іншій мірі політику «м'якої сили».

Самою традиційною стратегією «м'якої сили» прийнято вважати, звичайно ж, американську. Перший ресурс «м'якої сили» Сполучених Штатів - це привабливість американської культури і американського способу життя. Опитування громадської думки показують, що майже 80% респондентів з 43 країн світу захоплюються досягненнями США в галузі науки і технологій (що ми відносимо до високої культури), а близько 60% люблять американську музику і телебачення [7, с. 84-95]. Дана інформація підтверджується наявністю першого місця у США за такими показниками, як чисельність емігрантів, обсяг продукції, що випускається телепродукцією, чисельність іноземних студентів, а також кількість нобелівських премій. Другий ресурс Сполучених штатів - ідеологія, яка припадає привабливою половині опитаних. Ефективним способом нарощування потенціалу «м'якої сили» Америки є публічна дипломатія. Центральна роль в її здійсненні належить інформаційному ресурсу і контролю над інформаційними потоками. Дж. Най виділяє три виміри публічної дипломатії США: щоденне направлене освітлення американських зовнішньополітичних акцій, «стратегічне спілкування», під яким мається на увазі обговорення найбільш важливих для США політичних тем, а також розвиток прямих контактів з

іноземною аудиторією за допомогою системи обмінів, програм наукових стипендій і т.п. Практично всім відома інформація про те, що в міжнародних освітніх програмах Сполучених Штатів брали участь: колишній президент Грузії М. Саакашвілі, колишній президент України В. Ющенко, а також знамениті «проамериканські» політики М. Тетчер, Г. Шмідт. Торкаючись питання, безпосередньо, про природу «м'якої сили» США, Дж. Най, перш за все, звертає увагу на роль американських освітніх центрів, на цінності демократії, які присутні в тому числі, і в масовій культурі країни.

У боротьбі за «розум і серця» Європа може скласти конкуренцію Сполученим Штатам своїм соціально-економічним розвитком, європейськими мовами, а також такими культурно-привертаючими образами, як іспанські курорти, французьке вино, швейцарська надійність і т.п. Франція займає лідируючі позиції в світі за кількістю нобелівських лауреатів в галузі літератури і йде попереду США в залученні туристів; Великобританія і Німеччина займають третє і четверте місця (після США і Японії) з продажу музичної продукції. Футбол, європейський вид спорту, більш популярний в світі, ніж американський футбол або бейсбол. Необхідно відзначити, що Франція і Великобританія витрачають на публічну дипломатію приблизно ті ж гроші, що і США. Безумовно, аналізуючи кожну країну окремо, можна з упевненістю стверджувати, що жодна з них окремо не змогла б конкурувати з США, але сьогодні мова йде про одну з найважливіших подій у світовій історії - створення Євросоюзу, потенціал «м'якої сили» якого з кожним днем тільки зростає. Привабливою є і сама зовнішня політика Європи, так як її діяльність часто була спрямована на благо всього людства. Історик Тімоті Гартон Еш писав: «Європейську м'яку силу» характеризує той факт, що не тільки мільйони окремих людей, а й цілі суверенні держави хочуть вступити в Євросоюз. Прикладом є прагнення Туреччини приєднатися до ЄС, внаслідок якого турецьким урядом були внесені зміни в законодавство у вигляді зменшення ролі військових в політиці і поліпшення «послужного списку» Туреччини в області прав людини» [8, с. 70-112]. Євросоюз може

допомогти вирішити багато глобальних і регіональних проблем через дипломатію, торгівлю і допомогу малорозвиненим країнам, незважаючи на те, що ЄС не є в військовому плані таким могутнім, як США. Багато аспектів внутрішньої політики, яка реалізується в Європі, привертають молоду частину населення в багатьох демократичних країнах. Це питання про смертну кару, з контролю над зброєю, з прав представників нетрадиційної сексуальної орієнтації, які служать тільки зміцненню «м'якої сили» Європи.

Теорія «м'якої сили» Китаю («жуань шили») була розроблена ще стародавніми китайськими мислителями - Лаоцзи, Конфуцієм, Сунь Цзи. Уже в той час політика «м'якої сили» застосовувалася в області управління державою і впливу на інші народи. У трактаті Сунь Цзи «Мистецтво війни» (кінець 6 - початок 5 століття до н.е.) містяться такі Стратагеми: «використовуй м'які засоби, щоб подолати силу», «уникай сильних сторін противника, використовуй його слабкості» [10, с. 79-83]. Тривалий період в Китаї розроблялися і використовувалися три способи геополітичного впливу: примус - «батіг», винагороду - «пряник», привабливість - «м'яка сила» [1, с. 46-50]. Необхідно відзначити, що китайські вчені трактують концепцію «м'якої сили» неодноразово. Одні вважають, що вона включає в себе всю політичну систему, в тому числі і політичне керівництво країни, національний дух, міжнародний образ суспільства, міжнародну стратегію держави, рівень соціально-економічного розвитку. Як відомо, на міжнародній арені Китай домагається своїх геостратегічних цілей безконфліктним шляхом, активно використовуючи саме ресурси «м'якої сили». Зовнішні культурні обміни є обов'язковою складовою публічної дипломатії Китаю.

Прикладом ефективного використання «м'якої сили» є поширення за кордоном інститутів Конфуція, діяльність якого ґрунтується на викладанні китайської мови і знайомства з національною культурою. Ще одним важливим способом нарощування потенціалу «м'якої сили» КНР є активне залучення в китайські вузи студентів з усього світу. За даними заступника

начальника Управління міжнародного співробітництва та обмінів міністерства освіти Китайської Народної Республіки Лю Баолі: «в 2007 році в Китаї навчалося 190 тисяч студентів з 188 країн світу, з них 30 тисяч студентів з країн АСЕАН» [6, с. 16-22], Цифра невелика, але необхідно розуміти, що політика «м'якої сили» зовсім не розрахована на те, щоб охоплювати все суспільство, вона точково і поступово працює на найбільш впливові шари. Практично всі 30 тисяч цих студентів є дітьми еліт країн АСЕАН. Багато експертів, незважаючи на досягнутий результат, ставлять під сумнів ефективність політики «м'якої сили» Китаю. На думку Дж. Ная, кожен успіх Китаю знецінювався певними подіями всередині країни. Наприклад, позитивний ефект Олімпіади-2008 послабили репресії проти китайських правозахисників, після вдалої виставки ЕКСПО-2010 в Шанхаї пішов судовий вирок лауреату Нобелівської премії Лю Сяобо, навіть вкладення мільярдів доларів в створення міжнародного новинного телемовлення Сінхуа і Центрального телебачення не мало великого успіху в очах іноземної аудиторії. Тому, багато експертів вважають, що на даний момент, Китай тільки розробляє свою національну концепцію ціннісної взаємодії з іншими культурами. Але «м'яка сила» республіки поступово починає набирати свою міць. Не можна згадати про те, що держава КНР заохочує пряме запозичення будь-яких досягнень європейської науки і техніки, але при цьому духовні цінності для них є сакральною частиною національної культури, будь-який вплив чужої культури відбувається через механізм відбору та піддається «переосмислення» - «Хуасі» - в контексті національних традицій і пріоритетних державних інтересів [1, с. 46-52]. Офіційно Китай не називає себе гегемоном світу, не претендує на статус «наддержави», вони мають намір «шукати спільне, зберігаючи відмінність» на міжнародній арені, але це лише змушує замислюватися про справжні наміри китайської еліти. Багато аналітиків дотримуються тієї думки, що ці ціннісні елементи «м'якої сили» є лише тимчасовою тактикою «завмирання імперії», яка в

майбутньому перейде в реалізацію стратегії - «XXI століття - століття Великого Китаю».

Звертаючись до різних моделей «м'якої сили», слід зазначити, що всі вони базуються на загальному фундаменті класичної концепції «м'якої сили» США, але при цьому мають різноманітні підходи. Таким чином, це і визначає національні особливості різних моделей «м'якої сили», впроваджуваних країнами, що мають свою культурно-цивілізаційну парадигму і світогляд [10, с. 72-74]. Незважаючи на наявність загальної, як відзначають експерти, головної мети застосування «м'якої сили» державами - зміцнення свого геополітичного впливу в світі - реальні геостратегічні цілі, переслідувані ними різні. Наприклад, для США - це підтримка статусу «гегемона», для європейських країн - створення потужної противаги зовнішній політиці США, для Китаю - захист своєї національної культури і отримання максимальної економічної вигоди від експорту китайських товарів, для Росії - відновлення свого статусу «великої держави», куди входить і відновлення відносин з колишніми союзниками і лідерство в регіоні.

«М'яка сила» - це приваблива влада, ресурси якої можна виміряти за допомогою опитувань громадської думки. Найпоказовішим питанням в даному контексті може бути наступним: «У якій країні, якщо не у вашій власній, ви хотіли б жити?». Кожна держава прагне опинитися бажаною для життя країною для громадян інших країн і використовує для цього різні ресурси, в тому числі і ресурси «м'якої сили».

Необхідно відрізнити використання прямих або офіційних інструментів «м'якої сили» і непрямих або неофіційних. Під офіційним механізмом реалізації «м'якої сили» слід розуміти державне регулювання сфери зовнішньої політики публічної дипломатії, під неофіційною - неформальні канали рішення зовнішньополітичних завдань в гуманітарній сфері.

Ми розглянули традиційне використання політики «м'якої сили», в основі якої покладена універсальна ідея підвищення привабливості країни для зовнішнього світу.

РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ М'ЯКОЇ СИЛИ НА ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ США

2.1. Концепція «м'якої сили» в зовнішньополітичній стратегії США

Американська (традиційна) стратегія реалізації «м'якої сили», на думку Дж. Ная, включає три компоненти. Перший компонент - це привабливість американської культури і американського способу життя. Згідно з опитуваннями громадської думки, майже 80 респондентів з 43 країн світу відчують захоплення по відношенню до досягнень США в галузі науки і технологій (висока культура). Близько 60 опитаних симпатизують американській музиці і телебаченню. На підтвердження цього можна навести лідерство США за такими показниками, як кількість прийнятих емігрантів, обсяг продукції, що випускається телепродукцією, кількість іноземних студентів в США і кількість американців серед нобелівських лауреатів в галузі фізики, хімії та економіки.

Другий компонент «м'якої сили» США - це політична ідеологія, якій повністю або частково симпатизує половина опитаних. Нарощування потенціалу американської м'якої сили здійснюється за допомогою найбільш ефективного методу - публічної дипломатії (public diplomacy). Основну роль в реалізації публічної дипломатії виконують інформаційний ресурс і контроль над інформаційними потоками. Дж. Най виділяє три напрямки публічної дипломатії: 1) щоденне направлене освітлення американських зовнішньополітичних акцій; 2) «стратегічне спілкування», під яким мається на увазі зосереджене обговорення найбільш важливих для США політичних тем на міжнародних форумах, а також трансляція основних положень через ЗМІ; 3) розвиток і підтримку прямих контактів з іноземною аудиторією за допомогою програм обміну і наукових стипендій, що дозволяє іноземним громадянам особисто знайомитися зі Сполученими Штатами.

Говорячи про природу «м'якої сили» щодо США, Дж. Най насамперед зупиняє увагу на ролі американських освітніх центрів, що представляють місця тяжіння іноземних студентів. Велика кількість випускників американських університетів, що становлять державні еліти інших країн, формує важливий ресурс сприятливого ставлення до Америки за її межами.

Більше того, на думку Дж. Ная, не менше значний внесок в стратегію «м'якої сили» США як і раніше може внести і американська масова культура, в кращих зразках якої присутні «послання свободи, розкріпачення і демократії», що так чи інакше знаходить відгук у жителів різних країн і представників різних культурних традицій.

Взаємини Китаю і США вимагають також особливої уваги. Сучасний світопорядок був побудований в основному без китайської участі, і від цього Китай часто себе відчуває обділеним, про що свідчить постійне бажання Китаю брати участь у всіх важливих міжнародних подіях. У свою чергу, США усвідомлюють це, і в певному сенсі Китай стає конкурентний для Америки. Більш того, Китай не приховує свого наміру побудувати новий світопорядок, Китай зацікавлений в багатополлярному світоустрою. США і Китай співпрацюють з наступних причин: 1. КНР є одним з основних торговельних партнерів США; 2. обсяги інвестицій в економіку один одного (США інвестує в КНР 75 млрд. Доларів в рік, КНР в США - 54 млрд. Доларів); 3. США - перша країна, куди китайці направляють свої інвестиції; 4. Китай головний кредитор США; 5. інтенсивний щорічний обмін студентами (з КНР в США їдуть 330-340 тис. Студентів); 6. глибокі зв'язки на рівні політичних еліт (чиновники, що займають керівні пости в КПК мають родичів в Америці); 7. обидві країни є найбільшими забруднювачами навколишнього середовища, тому їх інтереси перетинаються в області екології.

Суперництво країн: · Військово-політична сфера: членами американських альянсів є країни, з якими у Китаю спірні територіальні

питання, пов'язані з Південно-китайським морем; · Відносини з Японією; ·
Різні цінності, які породжують дефіцит стратегічної довіри між країнами.

Безумовно, між Китаєм і США існує значна не тільки економічна, а й політична конкуренція. У відносинах з США Китай застосовує політику "м'якої сили", так як використання інших методів в діалозі з визнаною наддержавою неможливо уявити. Незважаючи на наявні розбіжності між країнами, обидві країни повинні взяти на себе зобов'язання істинного співробітництва і знайти спосіб спілкуватися і співвідносити своє бачення один для одного і для цілого світу.

2.2. Політика США щодо поширення демократії

Сьогодні США залишаються єдиною країною, що має практику глобального цілепокладання. Американська зовнішня політика покликана забезпечити глобальне лідерство США, а зовнішньополітичні відомства США, як це зазначено в Законі про бюджет, на практиці реалізують цю задачу.

В якості своєї основної місії головне зовнішньополітичне відомство США - Державний департамент - бачить «забезпечення свободи на благо американського народу і міжнародного співтовариства через створення і розвиток більш демократичного, безпечного і процвітаючого світу, що складається з грамотно керованих держав, які відповідають потребам своїх громадян, сприяють скороченню бідності і проводять відповідальну політику в рамках міжнародної системи». Місія сформульована в чому як місія «м'якої сили», і з наведеної цитати видно, що «м'яка сила» США має своїм наріжним каменем ідею захисту цінностей демократії і свободи.

Якщо Державний департамент є дипломатичним відомством і історично брав участь в реалізації як політики «жорсткої сили», так і «м'якої сили», то Агентство США з міжнародного розвитку було утворено саме для просування інтересів країни «м'якими» методами. Будучи створеним в 1961

р (Актом про зовнішню підтримку), цей інститут об'єднав в собі існуючі на той момент різні зовнішньополітичні програми країни. Сьогодні Агентство США з міжнародного розвитку курує виключно невійськову допомогу США іншим країнам, при цьому знаходиться в тісному контакті з Державним секретарем США, хоча формально і залишається незалежним від Державного департаменту інститутом і не знаходиться в його прямому підпорядкуванні.

Ключовими цілями своєї діяльності Агентство з міжнародного розвитку США називає такі: - сприяння економічному процвітання; - зміцнення демократії та належного управління; - захист прав людини; - поліпшення здоров'я населення світу; - підвищення продовольчої безпеки і сільського господарства; - поліпшення екологічної стійкості; - подальшу освіту; - допомога в запобіганні і відновленні після конфліктів; - надання гуманітарної допомоги в разі стихійних і техногенних катастроф.

На законодавчому рівні проекція США «м'якої сили» забезпечується, в тому числі, в сенсі виділення відповідного бюджету, згаданим Актом про зовнішню підтримку. Відбувається це в такий спосіб.

Щорічно Державний департамент та Агентство з міжнародного розвитку закладають в уряді США бюджет на здійснення заходів, передбачених Актом про зовнішню підтримку. Вибір заходів, так само, як і запитувана сума на їх виконання, визначається двома інститутами самостійно на підставі актуального порядку денного. У разі змін міжнародної ситуації Державний департамент та Агентство з міжнародного розвитку США мають право запросити додаткові суми на виконання інших заходів.

Крім цього, в разі змін міжнародної ситуації безпосередньо Конгрес США може також вживати додаткові акти чи інші документи, що підлягають виконанню з боку Державного департаменту або USAID. Важливо, що документи і заходи які приймаються, спрямовані на їх практичну реалізацію, повинні відповідати закону від 1961 р. Варто зауважити, що сам Акт про зовнішню підтримку не є незмінним документом і регулярно коригується і

уточнюється Конгресом США з метою розвитку зовнішньополітичних механізмів і додання їм законодавчої легітимності.

Що стосується безпосередньо сфер реалізації «м'якої сили» США, то за підсумками проведеного зовнішньополітичного аналізу можна позначити п'ять її основних напрямків, що існували на початок 2010-х років: Культура і просування мови (програми в рамках Американської ради з міжнародної освіти (American Councils for International Education, ACIE), Ради США з міжнародного розвитку (United States Agency for International Development, USAID) та ін., а також через деякі неурядові організації (наприклад, Рада з міжнародних освітніх обмінів (Council on International Educational Exchange, CIEE)). Тут важливо помітити, що на прикладі США в рамках політики «м'якої сили» даний напрямок має свої відмінні риси. Як відомо, США не є моноетнічним і національним державним утворенням. Виходячи з цього, головний акцент в культурній політиці робиться не на особливості розвитку культури цієї країни як такої (як, наприклад, в разі Великобританії, Франції та інших національних держав), а безпосередньо на ідеях свободи, демократії, права людини та ін. На думку авторів, це може розглядатися як сильна сторона «м'якої сили» США, так як поширення тих чи інших цінностей зустрічає менше відторгнення в країнах з іншою релігією, традиціями і звичаями.

- Співпраця в галузі освіти, науково-технічна та інноваційна співпраця (програми в рамках ACIE, USAID та ін., а також через деякі неурядові організації (наприклад, CIEE)). Тут наріжним каменем стоять освітні та наукові обміни та програми, що дозволяють, серед іншого, залучати закордонні наукові кадри в США.

- Розвиток ділових зв'язків («Фонд економічної підтримки» ("Economic Support Fund"), «Підтримка Європи, Євразії та Центральної Азії» ("Assistance for Europe, Eurasia and Central Asia"), а також через деякі неурядові організації (наприклад, Центр міжнародного приватного підприємництва (Center for International Private Enterprise, CIPE)).

- Розвиток громадської дипломатії (програми в рамках ACIE, USAID та ін., а також через деякі неурядові організації, наприклад, CIEE). У цьому, а також попередньому напрямку США роблять ставку на розвиток в країні-об'єкті громадянського суспільства, малого та середнього підприємництва, що підтримують ідеї демократії і свободи і тим самим здатних впливати на ставлення (розташування) своєї країни до США.

- Сприяння міжнародного розвитку («Фонд економічної підтримки», «Глобальна охорона здоров'я і дитяча медицина», «Боротьба з наркоторгівлею і питання правозастосування», «Міграція і допомога біженцям», «Нерозповсюдження, боротьба з тероризмом, програми по ліквідації», «Фінансування зарубіжних військових заходів »,« Допомога у розвитку», «Боротьба з "проблемами тисячоліття"», «Підтримка миру»та ін.).

Значну роль в реалізації зовнішньополітичного курсу США в галузі культури і публічної дипломатії відіграють неурядові організації. Неурядова організація (НУО) - добровільна група осіб або організацій, як правило, не пов'язаних з будь-яким урядом, яка створюється для надання послуг або для пропаганди державної політики

Найбільшою НПО в Сполучених Штатах є Національний фонд демократії (National Endowment for Democracy), що займається просуванням демократії. Сума коштів розподіляється по чотирьох дочірніх інститутах: Національному демократичному інституту міжнародних відносин (NDI), Міжнародного республіканського інституту (IRI), Центру незалежного приватного підприємництва (CIPE) і Американський центр міжнародної трудової солідарності («Solidarity Center»). П'ятдесят відсотків коштів організації розподіляються порівну в формі грантів вищепереліченим інститутам, а інша частина бюджету розподіляється між кількома іншими організаціями, що сприяють демократії, а також дрібним групам корінного населення по всьому світу. Іноді державні кошти виділяються на конкретні програми: наприклад, в 2004 р NED було виділено 60 мільйонів доларів на будівництво демократії в Іраку. У 2018 року на будівництво демократії на

Україні було виділено 4 мільйони доларів. Як прописано в самому плані бюджету: сприяння демократичним реформам в регіонах; сприяти здійсненню ключових реформ. Організація проведе поглиблене дослідження і опублікує звіти про важливі реформи, в тому числі в секторах освіти, охорони здоров'я та державного управління. Він також буде сприяти навчанню і обговоренню груп, орієнтованих на реформи, в різних державних міністерствах і лідерах громадянського суспільства за допомогою відкритих і закритих політичних семінарів, мережових заходів і короткострокових курсів професійного розвитку

Якщо оцінювати пріоритетність зазначених напрямків в американській політиці з точки зору їх частки в бюджеті країни, а також бюджетах Державного департаменту та Агентства з міжнародного розвитку США, то можна зробити висновок про найбільшу важливість програм сприяння міжнародного розвитку - єдиного з п'яти напрямків, в якому об'єктна складова конкретної держави або відсутня зовсім, або її значимість приглушена. При цьому даний напрямок варто розглядати скоріше як прояв пасивної «м'якої сили», оскільки подібні програми не передбачають націленість на які б то не було суб'єкти політичного впливу (такі як громадянське суспільство, політичні партії, ділові кола та ін.).

2.3. Політика США у СОТ, МВФ, Світовому банку

Вперше у вітчизняній політологічній літературі автор осмислює фактор санкцій, який активно використовується Заходом, насамперед США, в якості специфічної форми "м'якої сили". Його новизна відносна: змінюються методи, технології, форми прояву. Суть та ж, вихідні цільові установки незмінні. За американськими вельми красномовним даними, всього за п'ять років, з 1996 року по 2001 рік, США поодиночі застосували 85 нових санкцій, що дало привід деяким гострословам іронізувати, що США застосовували санкції проти половини людства. Про те, наскільки важливе

зовнішньополітичне значення надається керівництвом США списку санкційних питань, свідчить наведений автором книги факт: в 2013 р в Державному департаменті була створена спеціалізована структура, яка покликана координувати санкційні режими США: до цього управління ними було зосереджено по різних міністерствах і відомствах. У дослідженні простежено посилення по наростаючих санкцій тиску США на Росію. Введення Заходом на чолі з США міжнародних економічних санкцій проти нашої країни відбулося без мандата ООН; базові принципи і умови членства в СОТ були проігноровані. Під тиском США Міжнародний валютний фонд навіть поміняв правила гри, згідно з якими країнам, таким, що порушують свої зобов'язання по виплаті суверенних, тобто державних боргів, фінансова допомога не надається. У роботі наводиться надзвичайно наочний тому приклад - неодноразове виділення МВФ всупереч власним принципам позик Україні, що свідчить про втручання "великої політики в світову економіку і мирополітичні процеси.

Сьогодні політику МВФ визначають більшою мірою національні інтереси США, ніж світова спільнота. Проблема реформування МВФ як одного з ключових елементів міжнародної фінансової системи, по суті, знаходиться в руках політичної еліти США, яка затягує ратифікацію чотирнадцятого перегляду квот в рамках МВФ. На думку бразильського міністра фінансів Г.Мантега, МВФ не може залишатися «паралізованим» і відкладати свої зобов'язання по проведенню реформи. З точки зору Г.Мантега, доцільно відмовитися від чинного з моменту створення МВФ в 1944 р принципу «відповідності участі країни-члена в капіталізації Фонду» впливу держави-члени на прийняття глобальних рішень в МВФ. [6] Незважаючи на опір з боку представників більшості країн G20 і прийняття ними в квітні 2014 року на зустрічі глав центральних банків і міністрів фінансів країн G20 об'єднаної декларації про намір «продавити» реформу МВФ без участі США в разі її несхвалення останніми до кінця 2014 р чиновники з МВФ продовжують наполягати на обов'язковому схвалення

реформи Конгресом США, постійно підкреслюючи, що будь-які зміни квот повинні затверджуватися Радою керуючих більшістю в 85% від загального числа голосів. Таку позицію керівництва МВФ можна пояснити зростаючою залежністю від ФРС США, що надає значну частину грошових активів Фонду, що відчуває брак коштів в умовах глобальної нестабільності. Багато країн - боржники не здатні не тільки виплачувати борги по кредитах, але часто не можуть навіть платити відсотки. Відомо, що МВФ надає кредити не за рахунок власного капіталу, а за рахунок перекредитування тих ресурсів, які йому вдається отримати від фінансових інститутів окремих країн - членів. Значна частина коштів надходить від Федеральної резервної системи США, по суті фінансує Міжнародний валютний фонд, що дозволяє ФРС проводити свою зовнішню експансіоністську політику, активно використовуючи МВФ. Звідси - не випадково, що МВФ, «зрослися» з американською фінансовою елітою, не тільки прибуває в «очікуванні» рішення Конгресу США щодо реформи, а й відверто ставить можливість отримання кредитів окремими країнами в залежність від проведеної країною-реципієнтом політики. Сьогодні ні для кого не секрет, що МВФ віддає перевагу урядам тих країн, зовнішня політика яких тісно пов'язана із зовнішньополітичним курсом США і які приймають американські «правила гри» в міжнародних фінансах.

Які ж наслідки «м'якої» грошової політики ФРС для відновлення американського і світового фінансових ринків? Дивно, але саме фінансовий ринок США першим відчув позитивний ефект збільшення грошової маси в обігу. Американські інвестиційні компанії та банки стали активно залучати «дешеві» гроші і вкладати їх в знецінені корпоративні цінні папери. В результаті американський фінансовий ринок швидко відновлюється після обвалу в березні 2020 року.

Наслідки «м'якої» грошової політики ФРС для світової фінансової системи не настільки очевидні. Європейський центральний банк уже давно знизив процентну ставку для першочергових позичальників до нуля, але це не призвело до відновлення ринку. Динаміка азіатських фінансових

майданчиків буде багато в чому залежати від можливостей Китаю подолати епідемію коронавірусу.

Позитивна роль США може полягати в тому, що подолавши власні економічні труднощі, вони будуть поступово витягати глобальну економіку зі стану рецесії. Відновлення фінансової стабільності могло б бути більш ефективним, якби основні гравці відмовилися від взаємних торгових воєн і об'єднали свої зусилля для вирішення спільних проблем.

Відновлення фінансового ринку США показує, що економічне становище країни не таке вже й похмуре. Ринок американських казначейських облігацій в даний час є унікальною сполучною ланкою всієї світової економіки, її наріжним каменем. Стрімко зростаючий борг США поступово стає ефективним інструментом тиску на основні країни - власники американських облігацій. У цій ситуації Китай, Японія, Євросоюз і Великобританія стають, по суті, заручниками США, і змушені грати за правилами американської адміністрації.

Разом з тим вихід глобальної економіки на траєкторію сталого зростання не буде простим і швидким. Для вирішення накопичених проблем необхідні скоординовані зусилля всіх провідних економічних держав, міжнародних організацій, транснаціональних корпорацій.

РОЗДІЛ 3. «МИРНИЙ ПІДЙОМ» КИТАЮ ЯК ВТІЛЕННЯ М'ЯКОЇ СИЛИ

3.1. Концепт «м'якої сили» як значущий компонент зовнішньополітичної доктрини КНР

У 1990-х рр. в КНР розробку концепції «м'якої сили» почав вчений і партійний діяч Ван Хунін, який відніс до поняття «м'якої сили» шість елементів: 1. Політичну систему і політичне керівництво; 2. національний дух і характер; 3. міжнародний імідж суспільства; 4. зовнішньополітичну стратегію держави; 5. вміння визначати тип міжнародних систем; 6. розвиток науково-технічного потенціалу.

Далі почали з'являтися дослідження щодо різних сторін «м'якої сили». З початку 2000-х рр. китайські вчені почали розробляти термін «м'якої сили» стосовно загальної національної стратегії зовнішньої політики КНР для створення позитивного іміджу країни. Китайські і зарубіжні дослідники визначили наступні складові китайської «м'якої сили»: дипломатію, міжнародні інститути, інвестиції, систему освіти, студентські обміни, національна мова і рівень її поширення в світі. У зв'язку зі змінами в світі, зміною статусу самого Китаю, керівництво країни змушене було шукати нові геополітичні концепції у зовнішній політиці і дипломатії.

Основою для розвитку нової дипломатії стала концепція Ден Сяопіна, яка складається з стратегічного курсу вказівок з 28 ієрогліфів і роз'яснення з 12 ієрогліфів. Дані документи призначалися строго для вищого керівництва Комуністичної партії Китаю. Вказівка з 28 ієрогліфів означала наступне: «холоднокровно спостерігай, захищай наші позиції, вирішуй справи спокійно, приховуй наші потенційні можливості і вичікуй доброї нагоди, щоб діяти, вмій не висовуватися, ніколи не претендуй на лідерство». Політичне Роз'яснення з 12 ієрогліфів повідомляло: «Ворожі війська стоять за стінами. Вони сильніше нас. Нам слід займати в основному оборонні позиції».

На думку китайського політолога Су Чанхе, початок «реформ відкритості» послужило і початком формування нового мислення в дипломатії Китаю. Послідовно почала розроблятися стратегія вирішення спільних глобальних і регіональних проблем шляхом багатосторонніх інституційних механізмів.

З початку XXI ст. керівництво КНР і китайські експерти в сфері зовнішньої політики вважають за необхідне включення і застосування в дипломатичній практиці концепції «нового мислення в дипломатії», «тихої революції» в мисленні та практиці китайської дипломатії, ядром якої стає відповідь на глобальні і регіональні виклики. Концепція «нового мислення в дипломатії» була висунута на XVI з'їзді ЦК КПК і продовжена в ідеях розвитку на XVII з'їзді, закликала «зміцнювати міжнародне співробітництво та сприяти спільному розвитку». Крім цього, концепція повинна була відображати національні інтереси Китаю і стати, в першу чергу, ядром економічного розвитку, а по-друге, зміцнити національну єдність.

У 2005 році в Джакарті Ху Цзіньтао, Голова КНР, висунув ідею «спільної побудови гармонійного світу». Найважливішими зовнішньополітичними цілями КНР в цьому контексті були названі: зміцнення взаємовигідного співробітництва з сусідніми країнами, поглиблення регіонального та субрегіонального співробітництва, активізація економічної інтеграції з країнами АТР. Для досягнення цих цілей, також необхідно звертатися до ресурсів політики «м'якої сили».

Цілі китайської «м'якої сили» тісно пов'язані з реалізацією і успіхом зовнішньої політики країни, вони відображені в її офіційних документах, наприклад Резолюції XVII Всекитайського з'їзду Комуністичної партії Китаю з доповіді Центрального Комітету 16-го скликання, прийнятої 21 жовтня 2007 року і Рішенні Центрального Комітету КПК з важливих питань поглиблення культурної реформи та просування розвитку і розквіту соціалістичної культури.

З резолюції XVII Всекитайського з'їзду КПК по доповіді Центрального Комітету 16-го скликання, прийнятої 21 жовтня 2007 р впливає, що «Успішна практика 29 років реформи і відкритості красномовно говорить про те, що реформа і відкритість - ключовий вибір, що вирішує долю сучасного Китаю, неминучий шлях розвитку соціалізму з китайською специфікою і великого відродження китайської нації. Важливо твердо триматися напрямку поступального ходу передової соціалістичної культури, формувати систему основних цінностей соціалізму, пробуджувати культурні творчі сили всієї нації, підвищувати м'яку міць держави в особі культури, більш свідомо і ініціативно просувати культуру шляхом широкого розвитку і бурхливого процвітання ».

Сучасний підхід Китаю до міжнародних відносин ґрунтується на «теорії гармонійного світу», що продовжує концепцію «мирного піднесення» і націлений на мінімізацію побоювань з боку міжнародного співтовариства щодо ідеї піднесення Китаю, нехай і мирного. У даній теорії розвивається тема необхідності співпраці зі світовими лідерами як альтернатива «боротьби з гегемонізмом». «Досягнення політичної рівноваги» є головною метою концепції. Йдеться про політичну рівновагу між наступними елементами: - між розвитком власної країни і відповідальністю перед світовою спільнотою; - між економічними, політичними інтересами і інтересами безпеки у відносинах з великими державами; - між проведенням реформ і забезпеченням міжнародного порядку.

У 2007 р на XVII з'їзді КПК було вперше проголошено завдання посилення можливостей «м'якої сили» культури. Поняття «м'якої сили» було закріплено в програмних документах партії, які фактично визначали напрямки розвитку країни та її політики. Примітний той факт, що на XVII з'їзді КПК тема «м'якої сили» увійшла в розділ, присвячений питанням розвитку культури, а не зовнішньої політики. З того часу нормативне китайське трактування «м'якої сили» стало «культуроцентричним».

Однією з цілей такого формулювання «м'якої сили» стало прагнення уникнути прямого зіткнення з США, яке могло статися в разі, якби формулювання мало ціннісний орієнтир. Більш того, керівництво КНР вирішило, що на той момент країна не мала можливості запропонувати світові такі ідеологічні концепції та цінності, які могли послужити заміною американським цінностям. Китай також робив акцент на різноманітті шляхів розвитку, заснованих на різних цінностях, але які повинні прагнути до гармонійного співіснування.

У жовтні 2011 р на 6-му пленумі ЦК КПК 17-го скликання була затверджена комплексна стратегія «могутньої культурної держави», також заснована на розвитку та здійсненні «м'якої сили». У документах пленуму «м'яка сила» визначалася як опір «здійсненню міжнародними ворожими силами вестернізації і стратегічних задумів з розчленовування країни, реалізації довгострокових планів проникнення в важливі сфери ідеології та культури». У документах також було наголошено на необхідності «здійснювати стратегію виходу культури зовні, безперервно підвищувати міжнародний вплив китайської культури, демонструвати світові новий образ реформ і відкритості Китаю і високий духовний образ китайського народу». Поставлена мета полягала в: «нарощуванні розуміння і пізнання світовою спільнотою базової національної специфіки, ціннісних поглядів, шляхів розвитку, внутрішньої і зовнішньої політики Китаю», «створення першокласних ЗМІ світового рівня» і з опорою на інноваційні методи зовнішньої пропаганди зміцнення «права голосу» на міжнародній арені, яке дозволить впливати на світову громадську думку.

Прикладом застосування на практиці нового мислення і нового напрямку китайської дипломатії служить «дипломатія Шовкового шляху», головною метою якої є розвиток взаємозв'язків між країнами Євразії, співпраця у фінансовій сфері, ресурсній, кадровій і в ідейній. У 2013 р голова КНР Сі Цзіньпін висунув дві концепції будівництва «економічної

смуги Шовкового шляху» і «Морського Шовкового шляху XXI століття», спрямовані на співпрацю в рамках «одного пояса і одного шляху».

На думку міністра закордонних справ КНР Ван І, ідея будівництва «Економічного поясу Шовкового шляху» і «Морського Шовкового шляху XXI століття» представляє потужний стимул для спільного розвитку Євразійського континенту і націлена на активізацію зовнішньополітичного співробітництва. Її відправна точка - досягнення спільного розвитку і процвітання в країнах, що є сусідами з Китаєм.

У XXI ст. Китай надає великого значення розвитку «м'якої сили» і розширення свого впливу на міжнародній арені. Професор Ло Цзяньбо переконаний в тому, що «велика країна повинна мати більшу відповідальність і для поліпшення міжнародного порядку взяти на себе повноваження і обов'язки, співмірні з її власною міццю».

У 2013 р Сі Цзіньпін запропонував термін «китайська мрія», в якій висловлювалося прагнення вдосконалити зовнішню політику КНР, створити умови для подальшого піднесення Китаю. «Китайська мрія» містить в собі курс на «відродження нації, покращення якості життя населення, створення нового товариства та зміцнення військового потенціалу держави» 87. Концепція «м'якої сили» має важливе значення для реалізації поставлених цілей. Оскільки сфера застосування «жорсткої сили» обмежена, збільшується значення «м'якої сили». «М'яка сила» стає об'єктом пильної уваги з боку інших учасників міжнародних відносин, тому вона відіграє значну роль в максимізації сукупної державної моці.

3.2. Один пояс, один шлях

У травні 2017 року в Пекіні відбувся форум високого рівня для обговорення ініціативи «Один пояс, один шлях» (ОПОШ) за участю численних зарубіжних гостей. Ця подія ознаменувала вихід китайського

проекту на нову стадію і перетворення його в широкомасштабне міжнародне починання.

Китайська трактування нового етапу розвитку «Пояси і шляхи» було розкрито в мові Сі Цзіньпіна 14 травня 2017 року на форумі в Пекіні. Його звіт про роботу, виконану за чотири роки з часу руху ініціативи ОПОШ, був побудований у відповідності зі схемою «п'яти з'єднань». Вона стала основоположною в китайському трактуванні «Пояси і шляхи» і вказувала на сфери політичних рішень, інфраструктури, торгівлі, фінансів, гуманітарного співробітництва.

Замикає цю схему вираз «взаємне з'єднання людських сердець», яке міцно утвердилося в китайській суспільно-політичній та науковій літературі, що відноситься до проблематики ОПОШ. Цей п'ятий компонент з часткою умовності можна назвати «гуманітарним кошиком».

На форумі Сі Цзіньпін заявив, що починаючи з 2013 р беруть участь в ініціативі країни, які просуvalи «дух Шовкового шляху», розширювали співробітництво в науці, освіті, культурі та охороні здоров'я, підтримували обміни між народами, створювали для ОПОШ міцний фундамент в громадській думці, кріпили його соціальну базу. Він повідомив, що китайський уряд щорічно виділяв відповідним країнам 10 тис. стипендій, місцеві уряди також засновували спеціалізовані стипендії для країн Шовкового шляху. Влада КНР заохочували проведення міжнародних культурних і освітніх обмінів, років культури і туризму, фестивалів мистецтва і кіно, конференцій і діалогів мозкових центрів. Все це зробило гуманітарне співробітництво різноманітним. Китайський лідер зробив висновок, що «в ході обмінів відстань між серцями стала ближче».

Слідом за цим Сі Цзіньпін запропонував нову схему з п'яти компонентів, яка закликає будувати ОПОШ як «шлях миру», «шлях процвітання», «шлях відкритості», «шлях інновації» і «шлях цивілізації». Розвиток гуманітарного виміру проекту втілено в тезі про перетворення ОПОШ в «шлях цивілізації». Для цього, за словами китайського лідера,

необхідно за допомогою обмінів між цивілізаціями подолати їх роз'єднаність, за допомогою взаємного навчання цивілізацій подолати їх конфлікти, в спільному існуванні цивілізацій піднятися над настроями цивілізаційної переваги. Для цього між усіма країнами потрібно просувати взаємне розуміння, взаємну повагу і взаємну довіру.

Поява в контексті ОПОШ теми цивілізації не є випадковим. Вітчизняні дослідники вже звернули увагу на те, що під час обговорення сучасних проблем Сі Цзіньпін все частіше звертається до поняття «цивілізація», підкреслюючи безперервність китайської історії: «Каже про державу, а має на увазі цивілізацію. Каже про цивілізацію, а має на увазі Китайську державу, тобто, називаючи речі своїми іменами, трактує їх як державу-цивілізацію ... настільки делікатне питання, як ідентичність держави, раніше замикає майже виключно на політико-ідеологічній кваліфікації, сьогодні так чи інакше починає замикатися на цивілізаційний дискурс ». У цьому трактуванні мова йде вже не стільки про розвиток зв'язків між індивідами, хоча завдання «з'єднання людських сердець» не зняте з порядку денного, скільки про взаємодію в сфері ОПОШ різномірних культур, релігій і етносів під цивілізаційним керівництвом з боку Китаю.

Сі Цзіньпін представив оновлений набір завдань, націлених на побудову «шляху цивілізації»:

- створити багаторівневий механізм гуманітарного співробітництва, побудувати ще більше майданчиків для співпраці, відкрити ще більше каналів для співпраці;
- просувати освітню співпрацю, розширювати масштаб взаємного обміну студентами, підвищувати рівень спільно створюваних навчальних закладів;
- задіяти роль мозкових центрів, створити альянс і мережу співпраці мозкових центрів;
- в сферах культури, спорту охорони здоров'я створювати нові моделі співпраці, просувати практичні проекти;

- використовувати історичну культурну спадщину, спільно створювати туристичні продукти, які володіють специфікою Шовкового шляху, охороняти спадщину;
- через зміцнення зв'язків національних парламентів, політичних партій, неурядових організацій, через тісні обміни між жінками, молоддю, інвалідами просувати інклюзивний розвиток;
- посилювати міжнародне антикорупційне співробітництво, щоб ОПОШ став «непідкупним шляхом»

У наявності прагнення китайської сторони вивести гуманітарне співробітництво на більш високий якісний рівень, домогтися його диверсифікації. Найбільш примітно включення в «шлях цивілізації» антикорупційної тематики. Можна припустити, що це китайська відповідь на занепокоєння іноземців з приводу недостатньої прозорості механізмів, пов'язаних з фінансуванням проектів ОПОШ і контролем витрачання коштів. З іншого боку, боротьба з корупцією стала помітною стороною внутрішньої політики Сі Цзіньпіна. У цій сфері досягнуто очевидних успіхів, що породжує у Пекіна готовність продемонструвати їх партнерам по ОПОШ і поділитися з ними китайським досвідом. «М'яка сила» на службі китайської стратегії.

Китайські дослідники ведуть активне обговорення проблем в реалізації стратегії ОПОП. Лю Цзайці і Ван Маньлі (Школа економіки і управління Уханського університету) відзначають, що будівництво ОПОШ стикається зі значною «м'якою силою опору», обумовленою національними, релігійними, культурними і соціальними відмінностями, триваючими конфліктами, проявом ідеологічних чинників, а також впливом позиції великих країн .

На думку дослідників, ряд країн щодо ОПОШ «зовні гаряче висловлюють позицію, а на ділі тупцюють на місці» тому що світову громадську думку формують США і розвинені країни Заходу. Провідні міжнародні ЗМІ виявляють упередженість, вони називають ОПОШ китайським «планом Маршалла», покликаним вивести з Китаю надлишкові

виробництва і поставити під контроль ресурси інших країн. Американські і японські ЗМІ стверджують, що мета стратегії ОПОШ в тому, щоб гарантувати безпеку сировинного постачання Китаю і розширити міжнародний вплив Китаю. Примітно, що до списку виразників «упереджених ідей» потрапили неназвані російські ЗМІ: вони вважають, що Азіатський банк інфраструктурних інвестицій та Фонд Шовкового шляху є «приманкою», їх справжня мета полягає не в інвестуванні в країни ОПОШ, а в просуванні інтернаціоналізації юаня.

Подібні погляди в Китаї вважають варіаціями на тему «теорії китайської загрози». Вони збивають з пантелику громадську думку і породжують в країнах ОПОШ сумніви в перспективах співробітництва. Лю Цзайці і Ван Маньлі відзначають, що джерелом зовнішніх перешкод є великі держави, які довгий час вели суперництво в цих регіонах. Вчені припустили, що в міру просування будівництва ОПОШ подібних перешкод побільшає і вони будуть ще складніше. Дослідники вказали на необхідність подолати дискурсивну гегемонію Заходу, яка формує недружнє ставлення до Китаю і проекту ОПОШ. Вони порадили зайнятися зміцненням китайської дискурсивної влади, за допомогою публічної дипломатії впливати на міжнародну громадську думку, формувати у іноземців об'єктивне розуміння цінностей китайської культури. Потрібно пропагувати історію стародавнього Шовкового шляху, створювати механізми прямого діалогу керівників і еліт країн ОПОШ. Сприятлива громадська думка покликана стати фундаментом для співпраці в ОПОШ, форми недержавних культурних обмінів повинні стати більш різноманітними, слід налагодити спілкування ділових і культурних еліт.

Ці рекомендації закликають спертися на китайську культуру для того, щоб подолати вододілля між різними культурами і домогтися від іноземців згоди з китайською ідеєю спільного користування результатами розвитку. У різній формі ця теза присутня в китайських дискусіях вже десять років з часу офіційного висунення в 2007 р гасла «підвищення м'якої сили культури

держави». Нині для будівництва ОПОШ Китаю потрібні інструменти мирного і «м'якого» впливу на громадську думку сусідніх країн.

Тему обмеженості потенціалу національної «м'якої сили» в Китаї почали обговорювати задовго до висунення ініціативи ОПОШ, хіба що тепер вона стала більш очевидною. Хуан Лінтань (Центр дослідження м'якої сили Китаю, хунаньським університет) зазначив, що Китай має в своєму розпорядженні багато культурних ресурсів, але до сих пір він не навчився перетворювати їх в «м'яку силу». Крім цього, у Китаю немає відповідних інструментів ЗМІ для її трансляції за кордон, так само як і досвіду використання в цій сфері потенціалу неурядових організацій.

Вчений зазначив, що вздовж ліній ОПОШ розташовані в основному країни, що розвиваються, які при здійсненні економічних проектів потребують китайських грошей, технологій і кадрів. Для надання такої підтримки був створений Фонд Шовкового шляху. «Однак дуже багато країн маршрутів ОПОШ в економіці більше спираються на Китай, і одночасно в політиці і культурі спрямовуються до Європи і Америки. Це пояснює, що по відношенню до цих країн Китаю бракує культурного впливу і привабливості».

Щоб вирішити проблему, Хуан Лінтань рекомендував створити Фонд культурного розвитку Шовкового шляху. Він буде допомагати китайським підприємствам культурної індустрії здійснювати інвестиції і комерційні поглинання в країнах ОПОШ, підтримувати міжнародні культурні форуми, просувати обміни народних культур Шовкового шляху і розвиток культурного туризму, підтримувати створення творів мистецтва і кіно, охороняти історичні сліди культури Шовкового шляху всіх народів ОПОШ.

В даному випадку мова йде про створення структури, яка поширює культурний вплив з опорою на економічні важелі та за підтримки держави. Цей приклад показує, що в ході реалізації проекту ОПОШ китайська сторона просуває культуру та її цінності в комплекті з політичними ідеями, прагне знайти вплив на еліти інших країн, щоб спонукати їх на прийняття

відповідних рішень. Можна погодитися з думкою дослідників, що розцінили ОПОШ як компонент «розумної сили» Китаю, що поєднує м'які і жорсткі інструменти.

Гао Імей (Ляонінській інститут зовнішньої торгівлі) запропонувала зосередити зусилля на виявленні культурних коренів нерозуміння, що виникає в ході просування ОПОШ. Раніше цією проблемою займалися лише окремі дослідники, проте в сферах дипломатії та неурядових контактів інтерес до неї не був очевидний. У Китаї приділяють велику увагу критиці іноземних «теорій китайської загрози», в яких присутній компонент культурного нерозуміння. Однак інші нерозуміння, що виникають в культурі, релігії і звичаї, мало досліджують і мало обговорюють.

Щоб впоратися з цією проблемою, Гао Імей рекомендувала організувати систематичну роботу представників різних областей знань (культурологія, філологія, релігієзнавство) для глибокого дослідження феномену культурного нерозуміння. Вона також запропонувала розібратися в тому, де пролягає межа культурного нерозуміння і політичних інтересів. У тих випадках, коли за кордоном в стратегії ОПОШ бачать прояв «китайської загрози» через суб'єктивне культурне нерозуміння, у відповідь китайській стороні потрібно залучати істориків, політологів і економістів, щоб пояснювати ОПОШ з культурної точки зору, більше розповідати іноземцям про історичні витоки Шовкового шляху і Морського Шовкового шляху.

3.3. Дипломатична підтримка КНР ініціатив у галузі глобальної охорони здоров'я та стійкового розвитку

На нашу думку, найкращі можливості реалізації «м'якої сили» впливу Китаю в світі сконцентровані в таких областях, як технології, освіта, культура і спорт. Саме на розвиток даних сфер економіки повинен бути спрямований інтегруючий зовнішньоекономічний потенціал КНР. В області технологій можна звернути увагу на помітне зростання фінансування сфери

наукових досліджень і дослідно-конструкторських розробок (далі - НДДКР) в Китаї в період 2000-2018 рр.

Швидкісні залізниці, будівельні та інформаційно-комунікаційні технології, а останнім часом передові технології управління та контролю за соціальними процесами (актуально в період пандемії COVID19) - все це викликає не менший інтерес в світі, ніж попередні інноваційні продукти Китаю (шовк, папір, порох, фарфор). Безпосередньо пов'язана з технологіями і сфера освіти, прагматично орієнтована в Китаї на природничі науки як фундаментального, так і прикладного характеру.

Навчання в університетах Китаю в даний час популярне для студентів з інших країн Азії, а також Африки і Європи. Оволодівши китайською мовою, сприйнявши в процесі навчання китайську культуру, технологічне, ділове і соціальне середовище, випускники китайських навчальних закладів стають суб'єктами «м'якого» впливу Китаю в своїх країнах і в світі в цілому. Крім того, велике число китайських студентів в університетах зарубіжних країн, в свою чергу, передають культурний код Китаю тим державам, в яких тривалий час перебувають вони самі.

Важливим компонентом «м'якої сили» є культурні індустрії Китаю, що передають свої ціннісні установки різними способами [13]. З урахуванням популярності дистанційних технологій занурення в культурне середовище, в тому числі з-за обмежень в туризмі та діяльності установ культури в умовах локдаунів пандемії COVID19, стрімінгові платформи, на яких демонструється контент, що включає культурний код, завоювали всесвітнє визнання. Китаю при цьому вдалося успішно інтегрувати свою комерційну складову в успішні західні і російські глобальні культурні онлайн-проекти. Супутні товари, такі як сувеніри та іграшки, канцелярське приладдя та відеоігри, різні форми візуалізації головних героїв і їхніх костюмів, виготовляються китайськими підприємцями у себе в країні і швидко доставляються клієнтам в будь-яку точку світу. Креативність китайської індустрії культури, що створює інтеграційний ефект взаємодії з

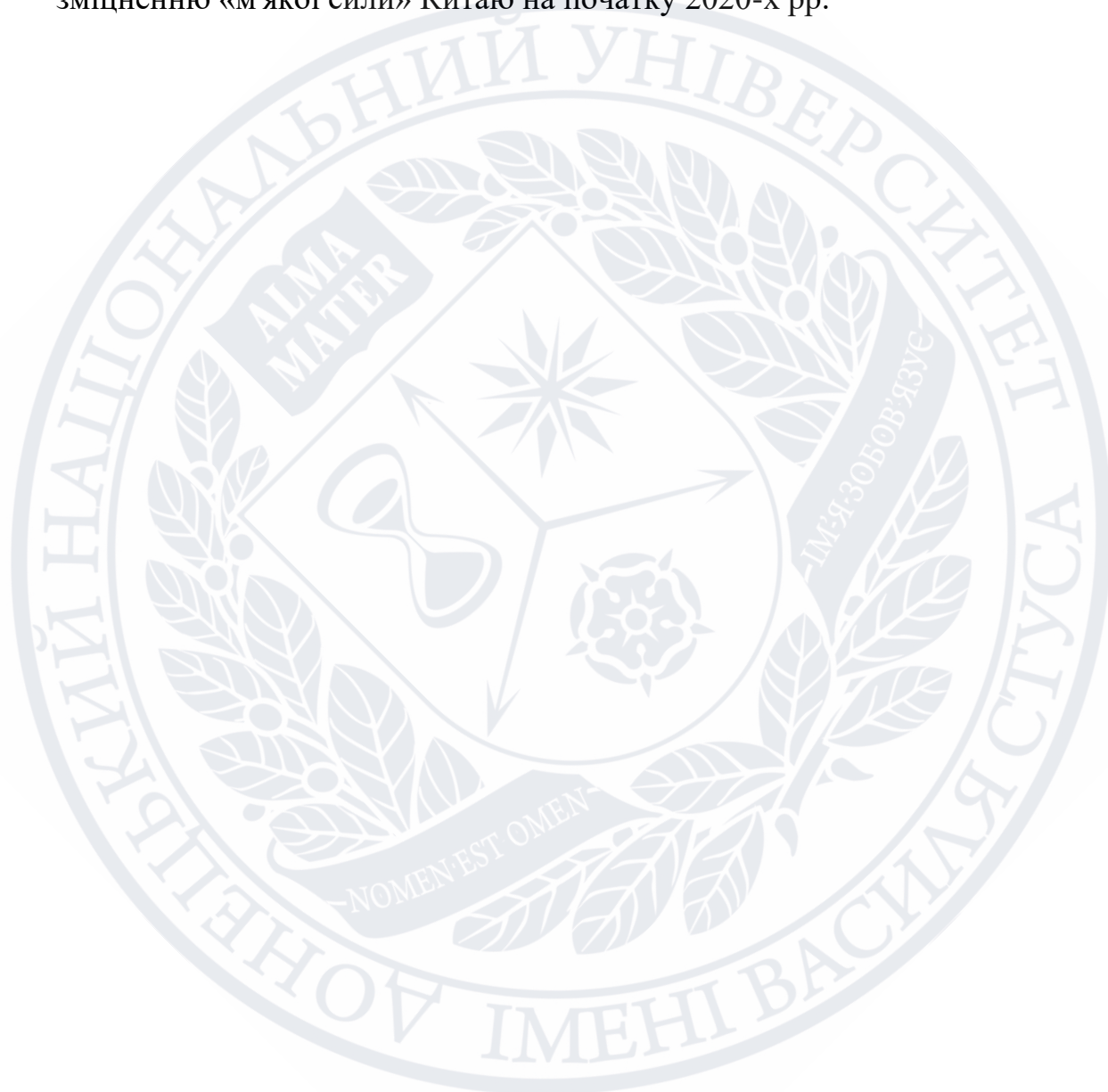
представниками бізнесу та споживачами з інших держав [14] - дуже важливий компонент «м'якої сили» КНР.

Ще одним значущим елементом «м'якої сили» Китаю є спорт. Успіхи китайських спортсменів на міжнародних змаганнях, а також досвід проведення літніх Олімпійських ігор 2008 р [15] і організація зимової Олімпіади у 2022 року в Пекіні, безсумнівно, роблять помітний вплив на світ спорту і його уболівальників, доброзичливо налаштовуючи останніх до країни-організатора, формуючи при цьому позитивний імідж КНР [16].

Пандемія COVID19 завдала Китаю істотний репутаційних та економічних збитків. Зволікання із закриттям кордонів на виїзд і з повідомленням інших країн світу і Всесвітньої організації охорони здоров'я про небезпеку нового інфекційного захворювання погіршили сприйняття Китаю в глобальному співтоваристві як надійного партнера. Крім того, після введення карантинних заходів і припинення виробництв в Китаї через високий взаємозв'язок і взаємозалежності глобальних виробничих систем світова економіка зіткнулася з перебоями поставок готової продукції, напівфабрикатів і компонентів, що випускаються в КНР. Ряд країн, в тому числі США, Великобританія і Австралія, висловили на адресу Китаю та його політичного керівництва претензії, звинувативши КНР в поширенні вірусу. У відповідь на зриви поставок промислових товарів made in China підприємці і влада багатьох держав, включаючи Росію, в спробі зменшити залежність від Піднебесної приймають рішення про перенесення раніше розміщених в Китаї виробництв, в тому числі життєво важливих для національних економік, до себе на батьківщину.

Загострення торгових і технологічних протиріч із західним світом на ґрунті коронакризи, курс американського президента Д. Трампа на деглобалізації і виключення Китаю з глобальних вартісних ланцюжків, підтримуваний в деяких європейських і азіатських країнах, неприйняття послідовної інтеграції Гонконгу до складу КНР - все це, звичайно, негативно впливає на авторитет Китаю в розпал пандемії COVID19. Більш того,

головний ідеолог «м'якої сили» Дж.Най стверджує, що Китай, незважаючи на думки про радикальний перегляд світового порядку в умовах коронакризи, не зможе через свою не надто високої репутації в очах світової спільноти і країн-сусідів, а також через енергетичної і технологічної залежності від Заходу стати рівнозначним противагою США. Але наскільки все це заважає зміцненню «м'якої сили» Китаю на початку 2020-х рр.

ВИСНОВКИ

М'яка сила завжди була ключовим елементом лідерства. Здатність залучати - змушувати інших хотіти те, що ви хочете, формулювати проблеми, визначати порядок денний - має своє коріння в тисячолітній досвід людини. Умілі лідери завжди розуміли, що привабливість виникає з авторитету і легітимності. Сила ніколи не виходила виключно зі стовбура рушниці; навіть найжорстокіші диктатори покладалися на потяг і страх. Однією з найважливіших тактичних цілей м'якої сили є створення привабливості, наприклад, шляхом побудови ефективного іміджу країни і впливу на об'єкт управління. Беручи до уваги визначення, запропоноване вище, ми можемо визначити стратегічну мету «м'якої сили» як спонукання об'єкта управління діяти і приймати політичне рішення за допомогою впливу і впливу. Ефективне використання інструментів м'якої сили може сприяти виникненню ілюзії обопільного інтересу, довіри, поваги і взаєморозуміння, а також дає можливість цієї держави впливати на політичні та гуманітарні процеси в світі і в окремих країнах.

США завжди мали суттєвої «м'якою силою»: дуже багатьом людям у світі імponує американська ідея особистої свободи, рівності можливостей, американський спосіб життя, ідеалізм, масова культура, економічні досягнення і глобальна військова міць. Важко сказати, яка частина зовнішньополітичних успіхів США стала результатом майстерної дипломатії і використання інструментів «жорсткої сили», а яка може бути віднесена на рахунок привабливості Америки в очах зарубіжних громадян і політиків, здатності США висувати привабливі ідеї, вести за собою і створювати коаліції. Видно, однак, що США активно користуються «м'якими методами», ведуть пропаганду своїх ідей і цінностей, формують в зарубіжних суспільствах соціальні групи, орієнтовані на США, формують сприятливе для себе громадську думку в зарубіжних країнах.

«М'яка сила» Сполучених Штатів - це здатність залучати інших через легітимності цінностей держави або його політики. Американський спосіб життя, капіталізм, «американська мрія» залучає людей в усьому світі. Сприймаючи США, люди бачать її як сучасну, інноваційну країну, де можливостям немає меж.

«М'яка сила» є найвигіднішим інструментом зовнішньополітичного дискурсу США на сучасному етапі. Жорстка сила зживає себе, в хід йдуть більш демократичні способи досягнення влади і контролю над населенням світу, над державами. Як і було сказано, економіка, культура Америки є дуже привабливими і лідируючими в світових рейтингах показниками, що дозволяє уряду розробляти успішні програми та інститути реалізації «м'якої сили» за кордоном.

Сполучені Штати і Китай цілком можуть бути двома найважливішими країнами у світовій системі, і конкуренція між ними може стати домінуючою рисою в найближчі десятиліття. Але це суперництво між старіючим королем і вискочив узурпатором, що стріляє в престол, як це часто зображують у засобах масової інформації.

«М'яка сила» глобального впливу Китаю, ставши стратегічним пріоритетом для керівництва країни трохи більше десятиліття тому, зараз зазнає суттєвих змін: пандемія COVID 19 поставила китайський досвід боротьби з нею і її економічними наслідками в центр інтересів прогресивного світового співтовариства.

Технології, освіта, культура і спорт, будучи інструментами «м'якої сили» Китаю, постійно удосконалюються, поширюючи свій вплив в зовнішнє середовище, а також приносячи доходи від розширення відповідної зовнішньоекономічної діяльності.

Сьогодні в умовах плюралістичної політичної, економічної і культурної систем мислення «китаєцентризм», безсумнівно, втрачає своє значення. Все більш помітною і незамінною стає «м'яка сила» у внутрішній і зовнішній політиці держав. У 2013 р Китай запропонував світу спільно побудувати

«Один пояс-один шлях», що отримало широкий відгук. Китай споконвіку приділяв пильну увагу розвитку відносин з іншими країнами на основі «м'якої сили», хоча сам термін з'явився набагато пізніше, ніж саме явище, - лише в 1990 р, і належить професору Джозефу наю. Крім економічної вигоди Китай ставить за мету отримання за допомогою інструментів «м'якої сили» розуміння і визнання народами країн Нового шовкового шляху значущості проекту, а також формування громадської думки і соціальну підтримку регіонального та глобального співробітництва. Запропонована Китаєм ініціатива «Один шлях і один пояс» вже зараз дає позитивний результат. Згідно незалежним аналітичним звітом, протягом чотирьох років більше ста країн і міжнародних організацій по-різному включилися в будівництво «Одного пояса і одного шляху», що забезпечив широкий консенсус в здійсненні міжнародного співробітництва

Невисокі в минулому оцінки «м'якої сили» Китаю в посткоронавірусном світі можуть змінюватися в кращу сторону, особливо в інформаційних і соціальних управлінських технологіях.

Можна очікувати, що в посткоронавірусному світі характер впливу Китаю в області «м'якої сили» зросте, включаючи демонстрування досвіду першопрохідника по виходу з пандемії COVID 19 і супутнього їй економічної кризи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Боголюбова Н. М. Теоретические аспекты проблемы внешней культурной политики. Америка и мир: история и современность. Санкт-Петербург, 2006. 277 с.
2. Гуцал, Світлана Анатоліївна. Публічна дипломатія як сучасний пріоритет зовнішньої політики держави. Стратегічні пріоритети. 2010. № 4. С. 106-113.
3. Державна цільова програма формування позитивного міжнародного іміджу України на період до 2011 року. Затверджена Постановою КМУ від 3 червня 2009 р. № 554. URL: <http://www.kmu.gov.ua>
4. Дробот Г. Дипломатия – средство международно-политических взаимодействий. Вопросы теории. Обозреватель-Observer. 2008 N12. С. 91-99.
5. Зонова Т. В. Контуры дипломатической службы XXI века. Десять лет внешней политики России: Материалы Первого Конвента Российской ассоциации международных исследований. Под ред. А.В.Торкунова, Российская ассоциация международных исследований, МГИМО(У). МОСКВА: РОССПЭН, 2003. С. 205-214.
6. Зонова Т. В. Новые проблемы дипломатии. Современные международные отношения и мировая политика: Учебник для вузов / Отв. ред. А. В. Торкунов, МГИМО(У) МИД России. МОСКВА: Просвещение, 2004. С. 467- 493.
7. Зонова Т. В. Эволюция структур, форм и методов дипломатии. Мировая политика: теория и практика. Москва: РОСПЭН, 1997. С. 68- 84.
8. Иванов И. Новые перспективы дипломатии. Международная жизнь. № 9-10. MJCRDF, 2002. С. 24-27.
9. Капітоненко М. Силовий фактор у міжнародних відносинах: парадигми, теорії, концепції [Текст]. Вісник Київського Національного

університету імені Тараса Шевченка :Міжнародні відносини.2006. № 33/34. С. 13-18.

10. Киссинджер Г. Дипломатия. Москва: «Ладомир», 1997. 848с.
11. Ковба Д.М. «Мягкая сила» в китайской политической науке и практике.URL: http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/46754/1/klo_2017_223.pdf
12. Концепція Державної цільової програми формування позитивного міжнародного іміджу України на 2008-2011 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 778-р від 28 травня 2016 р.
13. Луценко А. В. "М'яка сила" в сучасній геополітиці: монографія. Київ, 2011. 216 с.
14. Нікулішин Н. Основні підходи до розкриття змісту поняття «м'яка сила» у сучасній вітчизняній науці [Текст]. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2014. Вип. 26. С. 32-37.
15. Ошитко О. Сучасні тенденції міжкультурного співробітництва в Європі. Віче. URL: <http://www.viche.info/journal/2519/>
16. Пересунько Т. Єжи Онух: «Культурна дипломатія це продаж іміджу країни засобами культури» / LB.ua. URL: http://culture.lb.ua/news/2015/11/25/321735_jezhi_onuh_kulturna_diplomatiya_ts_e.html/.
17. Попов В. И. Современная дипломатия: наука и искусство: Курс лекций. Москва: Междунар. отношения, 2004. 576 с.
18. Резолюція «Перетворення нашого світу: Порядок денний для сталого розвитку до 2030 року», прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 25.09.2015
19. Розумна О. Культурна дипломатія України: стан, проблеми, перспективи : аналітична доповідь / О. Розумна. Київ, 2016 р. [Електронний ресурс]. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/Jiles/kultu_dypl-26841.pdf.

20. Филимонов Г.Ю. Неофициальная внешняя культурная политика как компонент «мягкой силы» США [Текст]. США-Канада: экономика, политика, культура. 2007. № 4. С.69-82.
21. Фокин В. И. Формирование содержания понятий "внешняя культурная политика" и "культурная дипломатия" в международной деятельности современных государств / В. И. Фокин // Вест. Санкт-Петербург. унта. Серия 6: Философия, политология, социология, психология, право, международные отношения. 2003. № 2. С. 125-130.
22. Харченко Ю. Культурна дипломатія як «м'яка сила» та захист національних інтересів, 2017 [Електронний ресурс]. URL: <http://inosmi.ru/politic/20170606/239521389.html>
23. Хауер-Тюкаркина О.М. Роль «мягкой силы» в условиях глобального экономического кризиса (на примере ЕС) // Конфликтология /NotaBene. 2015. № 4 (5).
24. Хейвуд Э. Политология: Учеб. для студ. вузов: Пер. с англ. / Под ред. Г.Г.Водолазова, В. Ю. Вельского. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. (Сер. «Зарубеж. учеб.»). 544 с.
25. Циватий В. Публічна дипломатія: традиції, тренди та виклики (досвід і пріоритети для України). Зовнішні справи. URL: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertnadumka/view/article/publicnadiplomatiya-tradiciji- trendi-ta-vikliki-dosv/>. (дата звернення 24.03.2019)
26. Чернявська Л. Н. Міжнародні неурядові організації у світовій політиці: монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 215 с.
27. Bislev, A. Student-to-Student Diplomacy: Chinese International Students as a Soft-PowerTool // Journal of Current Chinese Affairs, 2017, No. 46 (2), p. 105.
28. Bu, L. Educational Exchange and Cultural Diplomacy in the Cold War // Journal of American Studies, 1999, Vol. 33, No. 3, Part 1: Women in America. Cambridge University Press. P. 393.

29. Bull, H. Civilian Power Europe: a Contradiction in Terms // Journal of Common Market Studies, 1982, Vol. 21, No. 1-2, p. 149.
30. Butsenko O. Ukraine. Historical perspective: cultural policies and instruments // Compedium: Cultural policies and trends in Europe. <http://www.culturalpolicies.net/web/ukraine.php>.
31. Cooper, R. K. International In flux / Portfolio.com, 18 January 2010. URL: <http://www.portfolio.com/businessnews/2010/01/18/american-colleges-and-universities-are-destination-of-choice-for-ambitious-international-students/index.html>
32. Cooper, Ramo J. The Beijing Consensus. London, England: Foreign Policy Center, 2004. Pp. 19-20.
33. Cull N.J. The Future Of American Cultural Diplomacy. University of South California. URL: http://uscpublicdiplomacy.org/index.php/newswire/cpdblog_detail/the_future_of_american_cultural_diplomacy
34. Egeberg, M.; Trondal, J. National Agencies in the European Administrative Space: Government Driven, Commission Driven or Networked? // Working Paper. Oslo: Arena, 2007.
35. Fish, E. Caught In A Crossfire: Chinese Students Abroad And The Battle For Their Hearts. URL: <https://supchina.com/2018/01/18/caught-in-a-crossfire-chinese-students-abroad-and-the-battle-for-their-hearts/>
36. Glassgold S. M. Public Diplomacy: the evolution of literature. The International Search Association. URL: www.allacademics.com/pd_theory_and_notion.pdf
37. Goldstein, A. The Diplomatic Face of China's Grand Strategy: A Rising Power's Emerging Choice // The China Quarterly, 2001, No. 168, p. 836.
38. Hong Natalie Yan. EU-China Education Diplomacy: An Effective Soft Power Strategy? // European Foreign Affairs Review, 2014, No. 19, pp. 155-172.

39. McGill, Peterson P. Diplomacy and Education: A Changing Global Landscape // International Higher Education, 2014, No. 75, pp. 2-3.
40. Milton C. Cummings. Cultural diplomacy and the United States Government: a Survey. Center for its Arts and Culture, 2003. P. 1.
41. Min-Hua Huang. Follow the Leader? Soft Power of China and the US Compared // China's Rise: Assessing Views from East Asian and the United States. 2013. P. 11.
42. Nye J.S. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power / Joseph S. Nye. New York : Basic Books, 1990. 336 p.
43. Nye, J. SmartPower // New Perspectives Quarterly, 2009, Vol. 26, Iss. 2. P. 17.
44. Nye, J. Soft Power and Higher Education. P. 13. URL: https://cdn.mashregnews.ir/old/files/fa/news/1393/4/11/637473_515.pdf
45. Nye, Joseph. Soft Power. The Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs, 2004. 192 p.
46. Poiger U. Beyond "Modernization" and "Colonization". Diplomatic History. 1999. Vol. 23, No 1. P. 45-55
47. Powell, C. Statement on International Education Week 2001. U.S. Department of State, November 2001. URL: <http://www.state.gov/secretary/rm/2001/4462.htm>
48. Reinalda, B.; Kulesza, E. The Bologna Process – Harmonizing Europe's Higher Education. Barbara Budrich Publishers. 1st edition. 2005. 248 p.
49. Rønning, H. How much Soft Power Does China Have in Africa? / China and Africa Media, Communications and Public Diplomacy, 2014. P. 10
50. Speech of the HR/VP Federica Mogherini at the Culture Forum in Brussels [Електронний ресурс]. URL: http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2016/160420_03_en.htm.
51. Tenscher, Jens (Hg.), Viehrig H. Politics and Communication in international relations: монографія Berlin: Lit, 2007. 233 p.